

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”NEJ MEN OFTAST ÄR DET JU EN MAN OCH EN KVINNA SOM LEVER IHOP”

En kvalitativ intervjustudie om
biståndshandläggare inom äldreomsorgens
tankar om heteronormativitet

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete,
15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher
education credits

Kandidatnivå

VT 17

Författare: Agnes Hellegren och Josefin
Karlsson

Handledare: Mari Bränvall

Abstract

Titel: “Nej men oftast är det ju en man och en kvinna som lever ihop”. En kvalitativ intervjustudie om biståndshandläggare inom äldreomsorgens tankar om heteronormativitet

Författare: Agnes Hellegren och Josefin Karlsson

Nyckelord: heteronormativitet, äldre, biståndshandläggare

Syftet med studien var att undersöka hur biståndshandläggare inom äldreomsorgen förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete med de äldre och att undersöka om och i så fall hur heteronormativitet är en del av framställningen av den äldres familj och relationer. För att kunna undersöka detta genomfördes fem kvalitativa forskningsintervjuer med biståndshandläggare från olika enheter. Studien bygger på en induktiv ansats eftersom vi var ute efter förståelse och exploration. Studiens teoretiska ramverk består av ett socialkonstruktionistiskt perspektiv samt begreppet handlingsutrymme och de två normkritiska teorierna queer temporalitet och heterosexuell matris. Empirin analyserades sedan genom innehållsanalys. Resultatet visade på att biståndshandläggarna i vissa fall hade en heteronormativ bild av klienten och i andra fall var normkritiska. Framförallt märktes heteronormativiteten av i hur klientens familj framställdes samtidigt som de öppnade upp för en normkritisk bild av klientens nätverk. I mötet med den äldre återfanns ett tydligt likabehandlingsperspektiv som kan både vara heteronormativt och normkritiskt. Det fanns ett behov av att utveckla sin kunskap om heteronormativitet och HBTQ-personer, vilken skulle kunna öka biståndshandläggarnas handlingsutrymme.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund och problemformulering	1
1.1.1 Heteronormativitet och äldre.....	1
1.1.2 HBT-perspektiv på äldre inom socialtjänsten.....	2
1.1.3 Svensk HBTQ-historia.....	3
1.1.4 Problemformulering.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Studiens relevans för socialt arbete	5
1.4 Begreppsanvändning	6
1.5 Förförståelse	7
1.6 Arbetsfördelning	8
1.7 Uppsatsens fortsatta disposition	8
2. Tidigare forskning	9
2.1 HBTQ-personers syn på åldrande.....	9
2.2 Heteronormativitet och HBTQ i äldreomsorgen.....	12
2.3 Kunskapsluckor.....	16
3. Teoretiskt ramverk och begrepp	18
3.1 Socialkonstruktionism.....	18
3.2 Heterosexuell matris.....	20
3.3 Queer temporalitet.....	21
3.4 Handlingsutrymme.....	23
4. Metod och metodologiska överväganden	25
4.1 Val av metod - fördelar och begränsningar.....	25
4.2 Epistemologisk utgångspunkt.....	26
4.3 Urvalsprocess.....	27
4.4 Genomförande av intervjustudien.....	28
4.5 Bearbetning av empirin.....	30
4.6 Analysmetod.....	31
4.7 Studiens tillförlitlighet.....	32
4.8 Forskningsetiska överväganden.....	33
4.8.1 Informationskravet.....	34
4.8.2 Samtyckeskravet.....	35
4.8.3 Konfidentialitetskravet.....	36
4.8.4 Nyttjandekravet.....	37
5. Resultat	38
5.1 Avsaknad av möten med äldre HBTQ-personer	38
5.1.1 Samhällsnormer och föreställningar om äldres oro.....	39
5.2 Kunskaps- och kompetensutveckling	42
5.2.1 Kunskap om heteronormativitet.....	42
5.2.2 Anledningar till varför kunskap behövs om heteronormativitet.....	43
5.2.3 Insatser för HBTQ-personer.....	45
5.2.4 Äldreomsorgen på efterkälke.....	47
5.3 Föreställningar om familj	48
5.3.1 Heteronormativ familjesyn.....	48
5.3.2 Klientens nätverk.....	50
5.4 Det professionella mötet	51
5.4.1 HBTQ och heteronormativitet i praktiken.....	51
5.4.2 Bemötande.....	54

5.5 Centrala slutsatser.....	55
6. Avslutande diskussion.....	59
6.1 Vidare diskussion	59
6.2 Framtida forskning	61
Referenslista.....	64
Bilaga I - Informationsbrev.....	67
Bilaga II - Intervjuguide	69
Bilaga III – Samtyckesblankett.....	71

Tack!

Tusen tack till våra intervjupersoner för ert engagemang och för att ni tog er tid - utan er hade vi aldrig kunnat genomföra vår uppsats. Vi vill också rikta ett stort tack till vår handledare för all värdefull stöttning och konstruktiv kritik du gett oss under processen. Sist men inte minst vill vi också tacka vår familj och våra vänner för att de har motiverat och stöttat oss hela vägen.

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

1.1.1 Heteronormativitet och äldre

Heteronormativitet är ett begrepp inom queerteorin som används för att kunna undersöka hur heterosexualitet skapas, upprätthålls och fungerar. Heterosexualitet är enligt queerteorin kulturellt, socialt och historiskt skapad och är normen i samhället. Eftersom den är skapad kan den inte tas för given (Ambjörnsson, 2016). Heteronormativitet är det som bidrar till att livet med heterosexuella relationer framstår som mer åtråvärt och naturligt än andra sätt att leva. Heteronormativiteten reproduceras av institutioner, strukturer, lagar, relationer och handlingar som fortsätter att hålla heterosexualitet som naturligt, allomfattande och enhetligt. När man talar om heteronormativitet belyser man att det är normsystemet som är av intresse och inte vad individen gör. Som queerforskare är man intresserad av att problematisera heterosexualiteten som norm. Hur skapas dessa normer? Vad får normerna för konsekvenser? Hur upprätthålls dem? Intresset befinner sig alltså på strukturnivå (Ambjörnsson, 2016). Det handlar om att ställa kritiska frågor om vilken sexualitet som synliggörs mest och kritiskt analysera i vilka sammanhang andra sexualiteter syns och representeras (Mattsson, 2010).

Ambjörnsson (2016) menar att enligt queerteorin är heterosexualitet bara ett av många sätt att organisera sitt liv på. Heterosexualiteten är inte nödvändig för människans fortsatta överlevnad eftersom det finns många sätt att få barn till världen. Heterosexualitet blir då inte det enda rätta eller mest naturliga. Det är inte bara gränsdragningen mellan heterosexualitet och andra sexualiteter som är viktigt att titta på, utan också gränsdragningarna mellan könen. För att veta om någon är heterosexuell eller homosexuell måste man veta om personen är man eller kvinna. Avviker man från könsnormer blir man ofta kategoriserad som homosexuell och därför är genus en viktig del inom heteronormativitet - precis som sexualitet (Ambjörnsson, 2016).

Ambjörnsson (2016) menar att samhället utgår från heteronormativitet i föreställningen om åldrande och hur man förväntas ha levt sitt liv, med t.ex. familj och barn. Bromseth (2013) menar att när man talar om åldrande nämns ofta "det goda åldrandet". I detta ingår att ha en god relation med framförallt partner, barn och barnbarn. Traditionellt sätt bygger bilden av familj och släktskap på betydelsen av biologiska band. Den biologiska familjen är en del av en heterosexuell norm där man utgår från heterosexuella par som skaffar biologiska barn, varför homosexuella personer kan falla utanför normen (Bromseth, 2013). Den biologiska familjen som norm finns att finna i lagar och regler, där det finns reglerat vilka skyldigheter och rättigheter man har och för vem (Bromseth, 2013). Det hör ihop med normen om hur man ska leva sitt liv och vad som ska hända vid vissa tidpunkter i ens liv. Bromseth (2013) diskuterar vidare att om du inte är heterosexuell blir det ofta så att du avviker från den påstått ideala vägen. Du kan ha blivit bortstött av dina föräldrar när du avslöjade din sexualitet eller så har du inte kunnat få biologiska barn. Familjen blir ofta annan än normen när man lever ett liv som i sig inte faller innanför normens ramar. Som ett annat alternativ till den normativa familjen finns den valda familjen. En vald familj innehåller de personer man själv tycker är viktigast i sitt liv, oavsett om personerna är biologisk familj eller inte. Den äldre HBTQ-personens valfrihet i hur den vill leva sitt liv är dock begränsad av faktorer som klass, bostadsort, ekonomi, och hälsa (Bromseth, 2013). Som exempel har äldre kvinnor oftast lägre pension än äldre män. En person med god inkomst kan betala sin hjälp i hemmet själv och på det sättet göra sig oberoende av hjälp och stöd från kommunala tjänster och biologisk familj (Bromseth, 2013).

1.1.2 HBT-perspektiv på äldre inom socialtjänsten

Socialstyrelsen (2013) har gjort en kartläggning över hur Sveriges kommuner integrerar HBT-perspektivet i arbetet med äldres vård och omsorg. Det visade sig att endast en liten del av kommunerna arbetar aktivt och systematiskt med att främja utvecklingen av HBT-perspektivet. Kartläggningen påvisade en brist i kommunernas information till och utbildning av personal inom vård och omsorg om HBT-frågor och bemötande. Ytterst få kommuner informerade och utbildade över huvud taget, och ännu färre tog upp HBT-frågor om äldre specifikt. Eftersom

att andelen av befolkningen som är över 80 år kommer att öka markant inom den närmsta femtonårsperioden, och därmed också andelen HBT-personer bland äldre, är det högst relevant att kommunerna utvecklar sin verksamhet för att vara beredda att möta de behov som eventuellt kommer att uppstå (Socialstyrelsen, 2013). Detta är intressant om man ser till att kommunen är tvungen att främja jämlikhet i levnadsvillkor enligt Socialtjänstlagens 1 kapitel 1§ (SFS 2001:453). Enligt Socialstyrelsens kartläggning (2013) arbetar inte majoriteten av kommunerna med att främja likabehandling av äldre HBT-personer, vilket skulle kunna innebära att de brister i det ansvaret.

Ett par år tidigare genomförde Socialstyrelsen (2004) en annan kartläggning som berörde hur klienters sexualitet kan påverka bemötandet i socialtjänsten. Kartläggningen visar att socialsekreterare vanligtvis brukar utgå från att klienten är heterosexuell, vilket visar på en heteronormativ uppfattning av klienten. En heteronormativ inställning, i form av exempelvis frågor och blanketter som utgår från att klienten är heterosexuell, kan leda till att personer med annan sexualitet blir orättvist bemötta i sin kontakt med socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2013). I flera fall är det inte säkert att det är relevant att sexualitet får plats som fråga i mötet mellan socialsekreterare och klient. Det kan också vara så att klienten inte vågar prata om sin sexualitet av rädsla för att bli dåligt bemött på grund av den. Om bemötandet upplevs som dåligt kan det ha flera orsaker. Det kan vara både personbundet och bundet till systemets utformning (Socialstyrelsen, 2004). Det betonades av Socialstyrelsen i båda kartläggningarna (2004; 2013) att dåligt bemötande på grund av okunskap kan motverkas av information och utbildning. Utifrån kartläggningarna kan vi utläsa en potentiell brist av hur socialtjänsten arbetar med äldre personer som inte är heterosexuella.

1.1.3 Svensk HBTQ-historia

När dagens äldre var unga såg samhället annorlunda ut. Samhället accepterade inte HBTQ-personer på samma sätt som idag. Det är därför viktigt att förstå den historiska kontexten för att kunna förstå äldre HBTQ-personer (Bromseth & Siverskog, 2013). Homosexualitet var kriminaliserat fram till 1944. Fram tills dess var homosexualitet något man var tvungen att smyga med och skedde i det

fördolda. Skillnad gjordes även mellan mäns och kvinnors homosexualitet, där kvinnors homosexualitet inte togs på allvar (Siverskog, 2016). Det var dock inte förrän år 1979 som homosexualitet togs bort som sjukdom (Siverskog, 2016). Detta betydde inte att det blev mer accepterat att vara homosexuell. I och med AIDS-epidemin på 80-talet fortsatte homosexualitet att ses som något dåligt och homosexuella var fortfarande stigmatiserade (Bromseth & Siverskog, 2013). Först på 90-talet blev partnerskap tillåtet, 2003 blev det tillåtet för samkönade par att adoptera och år 2009 blev samkönat äktenskap tillåtet (Siverskog, 2016). Diskrimineringslagen har uppdaterats flera gånger för att innefatta flera olika diskrimineringsgrunder. Det är idag förbjudet att diskriminera någon på grund av deras kön, könsuttryck eller sexualitet. Enligt Diskrimineringslagens (SFS 2008:567) 1§ är lagen till för att motverka diskriminering och för att främja lika rättigheter och möjligheter. I och med utvecklingen har samhället utvecklats till att bli mer öppet och accepterande för alla sorters sexualiteter, men framförallt vad gäller stabila familjekonstellationer bestående av två personer, och gärna med barn (Bromseth & Siverskog, 2013). På ett sätt kan homosexualitet sägas ha blivit heteronormativt när den heteronormativa familjebildningen med två föräldrar och barn har blivit öppen för alla att delta i (Siverskog, 2016). Idag kan även verksamheter bli så kallat HBTQ-certifierade av Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queera personers rättigheter (RFSL). Detta innebär att verksamhetens personal genomgår en utbildning som RFSL håller i för att få mer kunskap om HBTQ-perspektiv och för att förhoppningsvis få ett öppet och accepterande klimat både i arbetsgrupp och mot människorna de möter i verksamheten (RFSL, 2016).

1.1.4 Problemformulering

Bromseth (2013) behandlar hur vissa familjekonstellationer kan skilja sig från den som anses vara traditionell och hur denna komplexitet kan se ut i äldre personers berättelser. Vilka som ingår i familjen är olika från person till person. Att ingå i en icke-traditionell familjekonstellation kan under vissa kontexter ha varit svårare. Bromseth och Siverskog (2013) och Siverskog (2016) betonar vikten av att veta den historiska kontextens betydelse för HBTQ-personer, då dagens äldre HBTQ-personer har levt under tider där homosexualitet inte har varit accepterat och de

har i många fall varit tvungna att dölja den. Utifrån Socialtjänstens båda kartläggningar (2004; 2013) kan vi utläsa ett bristande HBTQ-perspektiv i socialtjänstens arbete, trots utvecklingen av acceptans gentemot HBTQ-personer i samhället i övrigt. Den brist som beskrivits, i kombination med att äldre personer ofta bemöts utifrån en heteronormativ syn på familjen, gör att vi frågar oss hur biståndshandläggare inom äldreomsorgens bild av den äldres familj ser ut och om de förhåller sig till heteronormativiteten i sitt arbete med äldre. Vi är intresserade av biståndshandläggarna eftersom att de är den del av socialtjänsten som äldre personer kommer i kontakt med när de är i behov av stöd och hjälp. För att undersöka detta kommer vi att genomföra kvalitativa forskningsintervjuer med biståndshandläggare inom äldreomsorgen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka hur biståndshandläggare inom äldreomsorgen förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete med äldre, samt att undersöka om och i så fall hur heteronormativitet är en del av framställningen av biståndshandläggares bild av äldres familj och relationer. Detta för att få en djupare förståelse av biståndshandläggares arbete med äldre HBTQ-personer. För att kunna svara upp mot vårt syfte avser vi att besvara följande frågeställningar:

- Hur ser biståndshandläggarnas inställning till heteronormativitet i arbetet ut?
- Hur handlar biståndshandläggare i praktiken i det professionella mötet med äldre HBTQ-personer?
- Hur ser biståndshandläggares kunskap om heteronormativitet ut och får de chans att utveckla den på sin arbetsplats?
- Vilken bild av klienters familj och relationer ger biståndshandläggarna uttryck för?

1.3 Studiens relevans för socialt arbete

Delen av den svenska befolkningen som är över pensionsålder förväntas öka kraftigt inom det kommande decenniet, vilket också i sin tur bör innebära att andelen äldre HBTQ-personer ökar (Socialstyrelsen, 2013). Enligt Socialtjänstlagens 1 kapitel 1§ måste kommunerna arbeta för att främja jämlikhet

i människors olika livsvillkor (SFS 2001:453). Det innebär att äldre HBTQ-personer har rätt i att bli bemötta på ett jämlikt sätt, precis som alla andra med andra livsvillkor. Vår studie bidrar med kunskap om biståndshandläggares kunskap och strategier gällande äldre HBTQ-personer, vilket innebär att vår studie är en del i hur man kan arbeta för att främja jämlikhet för människor med olika livsvillkor. Enligt Siverskog (2013) är forskning om äldre sällan kombinerat med ett HBTQ-perspektiv och mycket av den forskning om äldre som bedrivits har haft en heteronormativ utgångspunkt. Den mesta av forskningen har heller inte bedrivits i en svensk kontext. Oavsett hur stor del av den äldre befolkningen som har annan sexualitet än heterosexualitet anser vi att det är viktigt att alla personer bemöts på lika villkor. Resultaten av Socialstyrelsens (2004; 2013) kartläggningar visar på en kunskapslucka om äldre i ett HBTQ-perspektiv hos personalen inom äldreomsorgen, då heteronormativiteten verkar vara dominerande. I och med detta menar vi att vår studie, som kombinerar biståndshandläggare inom äldreomsorgen och heteronormativitet, bidrar med en relevant kunskap i ett ännu ganska obeforskat område.

1.4 Begreppsanvändning

Med begreppet *klient* menas i denna studie den äldre person som är föremål för socialtjänstens insatser. *Biståndshandläggare* är de av socialtjänstens anställda som handlägger och bedömer de ärenden som avser klienten. Vi har valt att i studien fokusera på biståndshandläggarens bild av klientens familj och relationer ser ut. Med familj och relationer menar vi främst det relationella i dessa förhållanden, inte det sexuella. I vår studie kommer vi således inte att fokusera på äldres sexuella relationer i frågan om deras sexualitet, utan på det relationella i sexualiteten. I frågan om vad vi avser med bild och konstruktion av familj och relationer avser vi biståndshandläggarnas berättelser om och upplevelser av sina klienter och hur dessa historier berättas. Med begreppet *normkritik* menar vi att få syn på, uppmärksamma och ifrågasätta de normer som påverkar vad som uppfattas som normalt (Jämställ.nu, 2013).

Olika forskare använder olika benämningar på icke-heterosexuella personer i sina publikationer. Bland dessa återfinns HBT-personer (HomoBiTrans-personer),

HBTQ-personer (HomoBiTransQueer-personer) och LHBTQ-personer (LesbiskaHomoBiTransQueer-personer). Begreppet är föränderligt, vilket innebär att de förkortningar och benämningar som ingår kan variera (Lundqvist, Sand & Alvunger, 2016). Vi har valt att i vår studie variera mellan dessa begrepp, beroende på vilket begrepp som används i den aktuella referensen, för att inte lägga in värderingar eller annan betydelse i begreppet som författaren själv inte har avsett. När vi själva använder oss av begreppet kommer vi frekvent använda oss av uttrycket *HBTQ-personer*, främst för att inte utesluta queerpersoner ur begreppet.

1.5 Förförståelse

Innan vi började vår studie klev vi båda in med en viss förförståelse kring äldre, heteronormativitet och HBTQ. En av oss gjorde sin verksamhetsförlagda utbildning inom äldreomsorgen. Därifrån kom en föreställning om att heteronormativitet ansågs vara ett område inom äldreomsorgen som tidigare inte har uppmärksammats och att det inte hörde till dem som är äldre idag att vara icke-heterosexuella. Utifrån detta är det möjligt att vi i vår studie har utgått från att vår empiri kommer att visa samma sak som vår förförståelse, vilket kan ha påverkat analysen utan att vi har varit medvetna om det. Då vi båda är socionomstudenter vid samma universitet har vi båda gått in med samma förståelse för fenomenen som universitetet har förmedlat under utbildningens gång. Precis som en av oss upplevde fenomenen under sin verksamhetsförlagda utbildning har vi båda upplevt att heteronormativitet och HBTQ är områden inom socialt arbete som tidigare inte har belysts i särskilt stor uträkning. Den kunskap vi har fått från utbildningen har varit begränsad till HBTQ i stort, och inte gått in närmare på intersektionerna mellan t.ex. HBTQ och äldre, vilken vi fått vår främsta kunskap om från den litteratur och forskning vi använt oss av till denna studie. Således har vi byggt vår studie på den förförståelse vi har haft, då förförståelsen alltid påverkar hur man ser olika fenomen (Nationalencyklopedin, 2017a).

1.6 Arbetsfördelning

All den litteratur och forskning som studien bygger på har vi tillsammans hämtat in, läst och värderat för att vi båda ska ha likvärdig kunskap om de ämnen uppsatsen berör. Inledningskapitlet har vi författat tillsammans för att kunna diskutera och se till så att vi båda har samma ingångssyn i uppsatsens andra delar. Kapitlet om tidigare forskning har Agnes haft huvudansvar för och kapitlet om metod har Josefin haft huvudansvar för. Denna uppdelning har vi främst gjort på grund av begränsad tid. Kapitlet om teori har vi haft gemensamt ansvar för, eftersom vi ville båda ha samma möjligheter att sedan kunna analysera empirin. Analys och avslutande diskussion har skrivits tillsammans, vilket gav oss möjlighet att tillsammans reflektera över empirin. Vi har under hela processen kontinuerligt läst och korrigerat varandras texter för att uppsatsen ska bli sammanhängande. I och med detta bedömer vi att vi har likvärdig kunskap om uppsatsens alla delar.

1.7 Uppsatsens fortsatta disposition

Uppsatsen kommer vidare att redogöra för fältets tidigare forskning, vilken rör både HBTQ och åldrande samt heteronormativitet i de praktiker som äldre möter. I kapitel tre kommer uppsatsens teoretiska utgångspunkt och ramverk att presenteras. Kapitlet börjar med en redogörelse för socialkonstruktionismen för att sedan övergå till en presentation av den heterosexuella matrisen och queer temporalitet samt begreppet handlingsutrymme. Kapitel fyra kommer sedan att presentera och diskutera tillvägagångssättet för uppsatsen. Efterföljande kapitel, kapitel fem, kommer att behandla resultat och analys. Kapitlet redogör för biståndshandläggarnas avsaknad av möten med äldre HBTQ-personer, kunskaps- och kompetensutveckling inom området, biståndshandläggarnas föreställningar om äldres familjer samt det professionella mötet och hur våra frågeställningar kunnat besvaras av vår empiri. Avslutningsvis, i kapitel sex, kommer vi att diskutera studiens resultat och lyfta fram förslag på framtida forskning.

2. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer tidigare forskning om äldre och HBTQ att presenteras. Vi kommer att förhålla vår studie i relation till tidigare forskning för att på så vis bygga vidare på det som tidigare är känt och för att synliggöra den kunskapslucka vår studie kan fylla. Vi kommer först att redogöra för HBTQ-personers syn på åldrande för att sedan övergå till heteronormativitet i de olika praktiker som möter äldre. Kapitlet kommer sedan att avslutas med en presentation av kunskapsluckor inom fältet.

2.1 HBTQ-personers syn på åldrande

I sin avhandling i en svensk kontext undersökte Siverskog (2016) hur det är att leva och åldras som lhbtq-person i ett samhälle med heteronormativa utgångspunkter. Många äldre har upplevt en förväntning från både samhället och omgivning om en heterosexuell familjebildning livet igenom (Siverskog, 2016). När de berättar om sin nuvarande familjesituation är ofta den valda familjen i fokus, inte den biologiska. Den valda familjen kan bestå av vänner, partners eller katter - helt enkelt av individer man väljer och inte är biologiskt bunden till att ha som familj. Anledningen till en vald familj kan vara flera, t.ex. att man känner ett starkare band till likasinnade vänner eller att ens biologiska familj tagit avstånd sedan man kommit ut (Siverskog, 2016). Att familj och vänner tar avstånd från en tas av flera äldre upp som en negativ konsekvens av att komma ut. Det benämns av Siverskog (2016) som "den sociala döden". Att vara öppen med sin icke-heterosexuella sexualitet kan leda till social exkludering i den heteronormativa världen. Därför var det för många viktigt med relationer med människor med samma erfarenheter av HBTQ för att undvika ensamheten (Siverskog, 2016). Rädslan för att bli ensam kan vara en anledning till varför flera äldre HBTQ-personer har valt att dölja sin sexualitet för sin omgivning. Siverskog (2016) menar att många äldre HBTQ-personer under sin ungdomstid inte vågat komma ut eftersom samhället förr såg det som förbjudet och sjukt. Detta gjorde att många inte vågade erkänna eller leva ut sin sexualitet av rädsla för hur omgivningen skulle reagera. Att erkänna det för sig själv var även det för flera en omöjlighet (Siverskog, 2016). I och med att de har levt under en sådan tid, och

trots att samhället har förändrats, finns känslorna och upplevelsen kvar för flera av de äldre (Siverskog, 2016). Flera av de äldre beskriver också en oro för att bli dåligt bemötta på grund av sin sexualitet i omsorgen och att de inte ska få sina behov tillgodosedda. Siverskog (2016) hävdar att HBTQ-kompetensen bland personal inom äldreomsorg brister och oron bland de äldre för att bli förlöjligade och osynliggjorda är stor, vilket redogörs för av även McFarland och Sanders (2003) och Hughes (2009), vars forskning kommer att presenteras nedan.

I en amerikansk studie av McFarland och Sanders (2003) har äldre homosexuella fått svara på om de har börjat planera inför sin ålderdom och om vilken typ av information de tycker att verksamheter behöver för att kunna möta deras behov. De blev också tillfrågade om hur de ser på åldrande. I likhet med Siverskog (2016) belyser McFarland och Sanders (2003) det faktum att dagens äldre homosexuella har vuxit upp i ett klimat som inte har varit accepterande gällande andra sexualiteter än den heterosexuella. Det är därför många äldre homosexuella har levt i heterosexuella relationer för att dölja sin egen sexualitet och för att inte bryta mot normen. Det finns också forskning som säger att det finns en oro och rädsla bland dem som levt som öppet homosexuella om att de ska behöva "gå tillbaka in i garderoben" när de blir äldre för att undvika diskriminering (McFarland & Sanders, 2003). Ett av studiens tydligaste resultat var att många tyckte att socialarbetare och andra som jobbar med äldre behöver mer kunskap om hur homosexuella lever sina liv och att partners ska inkluderas i alla delar av livet. För att återknyta till önskan om att man ska öka kunskapen hos de professionella, som man kommer i kontakt med när man blir äldre, tar de upp vikten av att utbilda personalen. De skriver också att det är viktigt att man som äldre och i behov av stöd möts av gay-vänliga miljöer. Att hålla kompetensutvecklande utbildningar för inblandad personal för att uppnå detta blir då viktigt. Artikeln belyser att om icke heterosexuella fortsatt känner att de måste gömma sig kan inte socialarbetare ge rätt sorts stöd (McFarland & Sanders, 2003).

I en australiensisk studie av Hughes (2009) analyserades sekundärdata från en enkätundersökning. Hughes (2009) undersökte homosexuellas oro för att deras sexualitet och könsidentitet ska påverka kvaliteten på den eventuella vård de kommer att få när de blir äldre. Både män och kvinnor är oroliga för att bli dåligt

behandlade när de blir äldre och är i behov av vård. Vad man är orolig för skiljer sig dock åt mellan könen. Studien visade att männen var mer oroliga för att de ska bli ensamma och att de ska få ett mindre socialt liv än kvinnorna, medan kvinnorna var mer oroliga för sin självständighet och boendesituation. Dock var de yngre männen mer oroliga över att bli ensamma än de äldre var, vilket skulle kunna betyda att de yngre hade en föreställning om att äldre människor var ensamma. Båda könen delar rädslan för att bli diskriminerade i mötet med professionella i vård och omsorgssammanhang. Många känner en stor oro för att deras partners inte ska bli behandlade av personalen som just partners, utan som vänner. Det fanns också en stor oro hos båda könen när det gäller bristen på LHBT-specifika boenden. Hughes (2009) menar att i och med att homosexuella relationer har varit underställda heterosexuella relationer i så många år, inte bara hos folket utan även i lagen, är det inte konstigt att homosexuella oroar sig över hur de ska bli bemötta av den vårdpersonal de kan komma att bli beroende av i framtiden. Vad både McFarland och Sanders (2003) och Hughes (2009) har gemensamt är att de båda har uppmärksammat de äldres oro för att i framtiden bli diskriminerade och inte få sina behov tillgodosedda på grund av sin sexualitet.

I en brittisk studie undersöker Heaphy (2009) hur homosexuella män och kvinnor över 50 år strukturerar sina relationer i livet. Artikeln tar upp den valda familjen; familjen som består av dem som *gör* familj snarare än de som *är* familj rent biologiskt. Relationer med biologiska familjemedlemmar kan ha blivit ansträngd i samband med att man kom ut som homosexuell och därför har familjen blivit de personer i livet som är viktiga för en, oavsett biologiskt släktskap eller inte. Undersökningen i artikeln säger dock att många har kontakt med sin familj även fast att de är öppna med sin sexualitet och att den biologiska familjen därför är viktigare än vad man hade antagit (Heaphy, 2009). Det är ändå ett stort antal deltagare som uppgav att de hade ansträngda relationer med familjen och man kunde se att ju mer ansträngd relationen med familjen var, desto viktigare blev den valda familjen. Vänskap sågs som en viktig del av livet. Hälften av deltagarna i studien höll med om att "mina vänner är min familj" (Heaphy, 2009). Detta påminner om Siverskogs (2016) resultat som även det visade på att äldre HBTQ-personer ofta hade den valde familjen i fokus framför den biologiska. Detta främst för att de kände ett starkare band till personer som gått igenom

liknande saker som dem själva, men också för att relationerna till den biologiska familjen blivit ansträngda sedan de kom ut. Relationer bland icke heterosexuella ser inte alltid ut precis som det heteronormativa förhållandet skulle göra. Även om majoriteten i studien föredrog den klassiska formen av monogama och samkönade relationer som är förknippade med heterosexuella monogama giftermål, så finns det också de som inte gör det. Det ges exempel på olika typer av förhållanden, t.ex. öppna förhållanden, eller traditionella parförhållanden där man vittnade om att man är mer jämställda varandra än vad man är i heterosexuella relationer. Även i den här artikeln uppmärksammas att dagens äldre homosexuella har växt upp under andra förhållanden i samhället än vad dagens unga har. Förändringen har kommit först under deras vuxna liv (Heaphy, 2009). McFarland och Sanders (2003), Siverskog (2016) och Hughes (2009) har i sina studier fått resultatet att många oroar sig för att deras val av familj och relationer inte ska respekteras och värderas på samma sätt i livet som den heteronormativa familjen görs. Heaphy (2009) har med sin studie om homosexuellas relationer visat på att denna oro i vissa fall är befogad i och med att relationen till familjen kunde bli ansträngd om man var öppen med sin sexualitet, medan det i andra fall inte har påverkat personernas relationer.

2.2 Heteronormativitet och HBTQ i äldreomsorgen

I en svensk kvalitativ intervjustudie undersöker Norrman, Nilsson och Törnblom (2013) enhetschefers syn på heteronormativitet i de boenden de ansvarar för. Studien visade att ingen av enhetscheferna jobbade aktivt med HBTQ-perspektiv i sina verksamheter, eftersom de menade att de inte mötte några äldre HBTQ-personer. Enligt Norrman, Nilsson och Törnblom (2013) är sannolikheten för att de inte mötte några HBTQ-personer i sina verksamheter inte särskilt hög, utan det är i så fall troligare att de äldre inte är öppna med sin sexualitet eftersom de är oroliga för hur de ska bli bemötta. Resultatet antyder likt Siverskogs (2016) resultat att rädslan hos äldre HBTQ-personer kan vara en del i om de väljer att vara öppna med sin sexualitet eller inte. Verksamheterna hade alla ett likabehandlingsperspektiv, vilket innebar att de försökte behandla alla de äldre likadant för att undvika att någon kände sig särbehandlad. Flera av enhetscheferna menade på att de inte såg någon anledning till varför de skulle behandla personer

med annan sexualitet än heterosexualitet på annat sätt. Likabehandlingen riskerar att osynliggöra de erfarenheter och uttryck som skiljer sig från normen. Eftersom samhället är heteronormativt tenderar också människor att behandlas utifrån den normen. Detta kan göra att tanken om likabehandling kan få motsatt effekt, då likabehandling kan leda till att alla bemöts utifrån en heteronormativ föreställning (Norrman, Nilsson & Törnblom, 2013). Bland personalen som möter de äldre var det goda bemötandet i fokus, men inte något HBTQ-perspektiv. Enhetscheferna berättar att det är just enhetschefens ansvar att utveckla verksamheten i en mer tolerant riktning. Trots detta lades inget fokus på utvecklandet av normkritik, eller arbetet med HBTQ-frågor, vilket återigen kan riskera att HBTQ-personer osynliggörs inom äldreomsorgen. Med normkritik menas det kritiska ifrågasättandet av diskriminerande normer (Norrman, Nilsson & Törnblom, 2013).

Tolley och Ranzijn (2006) undersökte personalen på australiensiska äldreboendens attityder gentemot icke-heterosexuella klienter. Undersökningen är en av få kvantitativa undersökningar inom området. I undersökningen framkommer att ju mer personen hade träffat icke-heterosexuella, desto större var kunskapen och desto mindre var fördomarna om HBTQ-personer hos den individen (Tolley & Ranzijn, 2006). Överlag visades personalen ha heteronormativa antaganden och sätt att se på världen. Tolley och Ranzijn (2006) påtalar även att det är viktigt att inkludera homosexualitet i utbildningen av boendepersonalen för att öka kunskapen. Det i sin tur skulle enligt författarna kunna reducera heteronormativiteten och fördomarna. Många uppmärksammar inte att homosexuella äldre faktiskt kan ha andra behov som behöver tillgodoses än vad heterosexuella har. Ser man inte det, utan likställer alla, riskerar man att missa en stor del av vårdandet. Att äldre homosexuella ofta inte är öppna med sin sexualitet gör också att jobbet med att göra vården och bemötandet bättre för dem hamnar i skymundan, eftersom de äldre inte vågar ta upp det (Tolley & Ranzijn, 2006). Konklusionen om att likabehandling inte alltid är det bästa för äldre HBTQ-personer stämmer överens med det resultat Norrman, Nilsson och Törnblom (2013) fick från sin studie, trots att studierna genomfördes i olika kontexter.

Även Crisp, Wayland och Gordon (2008) påtalar vikten av att personal i vårdande yrken i USA utvecklar en kompetens och verktyg som fungerar bra i arbetet med äldre HBT-personer. Enligt författarna är äldre HBT-personer bättre rustade för att tackla åldrandet än heterosexuella eftersom de ofta har blivit utsatta för förtryck och stigma p.g.a. sin sexualitet. Detta resultat skiljer sig från McFarland och Sanders (2003) och Hughes (2009) studier som istället påtalar äldre HBTQ-personers oro inför åldrandet. Framför allt gäller denna oro att de ska bli diskriminerade på grund av sin sexualitet i de omsorgssammanhang de kan tänkas komma i kontakt med på grund av åldrandet. Crisp, Wayland och Gordon (2008) menar att äldre HBT-personer ska ha utvecklat en förmåga att anpassa sig till många olika situationer i livet, vilket då hjälper dem i åldrandet. Detta betyder inte att HBT-personer inte upplever några problem som äldre. Det är fortfarande viktigt att ge stöd med att t.ex. komma över diskriminering. Enligt Crisp, Wayland och Gordon (2008) är HBT-personer mer jämställda när det kommer till att vårda andra. Män tar lika mycket hand om närstående som kvinnor gör. Problem som HBT-personer kan ställas för är att en person som vårdar sin partner kan råka ut för diskriminerande policys, eftersom systemet inte är utformat för icke-heterosexuella förhållanden.

Som tidigare beskrivits påvisar flera andra studier en oro som många äldre uttrycker för att de ska bli diskriminerade på grund av sin sexualitet (Willis et al., 2016; McFarland & Sanders, 2003; Hughes, 2009). Resultatet av Crisp, Wayland och Gordons (2008) studie visar att den oron i vissa fall kan ses som befogad. Det har också funnits problem när det gäller arv vid en partners bortgång. Crisp, Wayland och Gordon (2008) menar också att det är viktigt att personalen får reflektera över sina egna förutfattade meningar och attityder så att de blir medvetna om dem. Det handlar om att bli medveten om sina fördomar om åldrande och om mångfald. Forskarna påpekar sedan vikten av att låta de äldre ta egna beslut inom ramen för lagen och att respektera deras val. Det handlar inte bara om att acceptera att de väljer att leva sitt liv utanför heteronormen, utan även om att uppmuntra och stödja dem så att de kan vara sig själva. Detta skulle stärka känslan av värdighet. Crisp, Wayland och Gordon (2008) menar att det är viktigt att som socialarbetare veta vilka tjänster och vad för stöd som finns att tillgå för HBT-personer, för att sedan vid behov kunna slussa vidare dem så att de får

korrekt stöd. Forskarna menar vidare att det är viktigt att personal som jobbar med äldre har kunskap om HBT-personers historia och livsvillkor. Utan kunskap menar forskarna att det är svårt att kunna bistå med korrekt stöd (Crisp, Wayland & Gordon, 2008). Forskarna menar också att det är bra att veta att inte alla HBT-personer har accepterat sin egen sexualitet. Det finns de HBT-personer som tycker att deras egen sexualitet är fel och/eller att den är understående heterosexualiteten. Det är enligt de personerna viktigt för personalen att vara medveten om att upplevelser och erfarenheter kan skilja sig beroende på bakgrund, religion, etnicitet etc. (Crisp, Wayland & Gordon, 2008).

Hur heteronormativa miljöer skapas på äldreboenden är ett annat ämne som har behandlats i forskning (Willis et al., 2016). Det behöver inte endast vara boendepersonal som hyser homofobiska åsikter och uttrycker sådana, utan det kan också vara andra omsorgstagare som tycker så. I en studie av Willis et al. (2016) framkom att HBT-personer ville att det skulle finnas en acceptans och en öppenhet om att man jobbade för allas lika rättigheter. HBT-personerna ville t.ex. att det skulle finnas bilder på homosexuella par precis som det kan finnas bilder på heterosexuella. Gärna också regnbågstecken och liknande symboler. HBT-personerna önskade också att man skulle känna sig bekväm med att prata om sitt privatliv med personal och andra omsorgstagare. Förhoppning och förväntan var dock inte samma sak; förväntningarna var lägre. HBT-personerna var oroliga för att man skulle bli diskriminerade och att man skulle bli separerade från sin partner. Willis et al. (2016) menar att med tanke på hur icke-heterosexuella har blivit behandlade under historien är det kanske inte konstigt att de oroar sig för framtiden. Det har hänt mycket under åren, men helt borta är inte homofobin ännu (Willis et al., 2016). Även här tar man upp att det är vanligt att man som äldre HBT-person har varit gift eller varit i ett tvåkönat förhållande tidigare i livet därför att man har velat dölja sin normbrytande sexualitet. Det fanns också en oro om att man skulle bli tvingad till traditionella könsroller av personal på äldreboenden. Flera lesbiska kvinnor uppgav i studien att de var oroliga för att bo tillsammans med män på boenden. De önskade hellre att få bo på speciella HBT-boenden eller enbart med kvinnor (Willis et al., 2016). Den personal som svarade på undersökningen uppgav att de inte fått någon utbildning om sexualitet. De uppgav också att information om den äldres sexualitet inte fanns med i

vårdplanen. Det verkade inte heller som att de kopplade ihop sexualitet med kvalitet på vård och stöd, utan att det snarare var något man inte behövde förhålla sig till mer än att inte prata om det. Vanligt var att man behandlade HBT-personer precis likadant som heterosexuella i all välmening, vilket istället kan leda till att man som HBT-person inte känner sig sedd, vilket också Norrman, Nilsson och Törnbloms (2013) och Tolley och Ranzijns (2006) resultat visade. Denna behandling kan kopplas till att varken personal eller chefer hade tillräckligt mycket kunskap om hur man på bästa sätt jobbar med äldre HBT-personer. Det fanns en vilja att lära sig mer och utveckla sina kunskaper i ämnet (Willis et al., 2016). Norrman, Nilsson och Törnblom (2013), Tolley och Ranzijn (2006), Crisp, Wayland och Gordon (2008) och Willis et al. (2016) har alla gemensamt att deras forskning visat på att det behövs mer kunskap om äldre HBTQ-personer och heteronormativitet inom äldreomsorgen för att kunna bemöta och arbeta med dem på rätt sätt.

2.3 Kunskapsluckor

Efter en genomgång av forskning om HBTQ och äldre konstaterade Brown (2009) att äldre HBTQ-personer ofta saknas i queer- och gerontologisk forskning. Det finns en retorisk utelämnning av ålder och queer. När forskare gör avgränsningar i sina studier väljs vissa grupper bort i förmån för andra, varför det krävs en mer reflexiv diskussion i forskningen för att undvika att helt utelämna HBTQ-äldre från forskningen. Den gerontologiska forskningen utelämnar HBTQ-perspektivet och queerforskningen utelämnar i sin tur äldreperspektivet (Brown, 2009). Även om det finns mycket forskning inom respektive fält finns det få studier med fokus på intersektionen dem emellan. Dock tycks forskningsområdet, som Siverskog (2013) påpekar, vara på framväxt såväl nationellt som internationellt. Sedan Brown påtalade kunskapsluckan år 2009 har flera studier genomförts, exempelvis Willis et al. (2016) och Siverskog (2016).

Bromseth och Siverskog (2013) sammanställde en antologi med nordiska studier om åldrande och HBTQ-personers livsvillkor, vilken var bland de första av sitt slag i Norden. Framförallt återfinns forskning om äldre och HBTQ i engelskspråkiga västländer. Mycket av den forskningen är idag över 20 år

gammal, varför det kan vara svårt att tillämpa de resultaten på dagens situation, eftersom samhället är så pass föränderligt. En stor del av den forskning som kombinerar äldreperspektiv och HBTQ-perspektiv i omsorgen rör endast boenden samt personal och chefer på dem. Andra verksamheter som äldre kan tänkas komma i kontakt med, så som socialtjänsten, saknas. Vi har inte funnit någon studie som undersöker just biståndshandläggarnas förhållningssätt. Området är viktigt att belysa eftersom det är biståndshandläggarna som fattar besluten och är de första de äldre möter när de ansöker om stöd.

3. Teoretiskt ramverk och begrepp

I detta kapitel kommer vår studies teoretiska ramverk att presenteras. Vi har valt att analysera vårt material utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv samt utifrån de teoretiska ramverken queer temporalitet och heterosexuell matris och begreppet handlingsutrymme. Dessa låter oss se fenomen som bundet till sociala, kulturella och historiska kontexter samt hur dominerande samhällsnormers syn på sexualitet endast är varianter av hur fenomenet kan uppfattas. Detta medför att vi kommer att betrakta vår empiri som variationer av hur fenomen kan tolkas, men låter oss samtidigt förstå hur fenomen förstås som hegemoniska och normativa. Kapitlet kommer att börja med en redogörelse för ett socialkonstruktionistiskt perspektiv för att sedan övergå i en presentation av heterosexuell matris och queer temporalitet och slutligen begreppet handlingsutrymme.

3.1 Socialkonstruktionism

För att kunna förstå biståndshandläggarnas kunskap om och inställning till heteronormativitet har vi valt att se vårt material ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Socialkonstruktionism består av en mängd olika teoretikers utsagor, vilket gör det till ett mångfacetterat perspektiv snarare än en enskild teori (Weinberg, 2009). Vi har valt att använda oss av socialkonstruktionismens grundläggande antaganden om verkligheten för att kunna använda det som ett perspektiv som vi kan se andra teorier och begrepp utifrån.

Socialkonstruktionism innebär ett ifrågasättande av det som tas för givet i omgivningen. Det är inte säkert att kunskap som tas för given endast är på det sätt som den framställs, utan kan lika gärna vara på ett annat sätt (Burr, 2015). Socialkonstruktionismen låter oss fundera över gråzonerna i det vi annars ser som dikotomier. Det låter oss se världen och människan som inte endast bestående av man och kvinna, ung och gammal eller heterosexuell och homosexuell. På det sättet öppnar socialkonstruktionismen upp för en mängd varianter där emellan. Vad som anses vara förgivettaganden ses som kulturellt och historiskt relativt, vilket betyder att hur vi ser på vår värld formas av den kontext vi befinner oss i (Burr, 2015). Världsuppfattningen är beroende av vår omgivning, vilket betyder

att alla människor har olika uppfattningar om världen. Dessa uppfattningar kommer till genom sociala interaktioner. Genom interpersonella processer skapas det som anses vara den aktuella sanningen om världen (Burr, 2015). Hur vi talar om t.ex. sexualitet formar vad som ses som det sanna sättet att utöva sin sexualitet på, vilket kan kopplas till Butlers (1999/2006) påstående om att heterosexualitet ses som naturligt och homosexualitet som avvikande. Socialkonstruktionismen är även kritisk mot att det skulle finnas något som ses som sant och essentiellt. Burr (2015) menar att det inte finns något innersta väsen som gör oss till dem vi är, utan att människan är produkter av sociala processer. Det låter oss förstå vår empiri inte utifrån vilka intervjupersonerna är, utan hur intervjupersonerna och deras upplevelser är produkter av sociala interaktioner i olika kontextuella förutsättningar. Världen ses som en social konstruktion, vilket gör att ett sådant perspektiv låter oss reflektera över hur uppfattningar av världen är beroende av och konstrueras av människan.

En viktig del inom socialkonstruktionismen är språket. Språket ses som en social handling, genom vilken människan skapar sin omgivning. Burr (2015) menar att språket ger praktiska konsekvenser och blir därmed en del av skapandet av verkligheten. Vissa fenomen finns inte språkliga medel för att uttrycka i vissa språk, vilket visar på hur språket i sig är ett fenomen som skapas av människan. Språket måste finnas för att vi ska kunna uttrycka fenomen och upplevelser. Enligt socialkonstruktionismen kan vi inte uttrycka verkligheten om vi inte har språket för det, varför språket anses föregå tanken. Språket ger oss på så sätt möjligheten att organisera omvärlden (Burr, 2015). Burr (2015) redovisar filosofen Wittgensteins tankar om språk. Han menade att språket får sin mening i sin kontext. I vissa sammanhang betyder vissa uttryck vissa saker, och i andra sammanhang har de en helt annan betydelse. Detta visar på hur människan genom språket tilldelar fenomen mening. I ljuset av vår studie kan detta ses i hur biståndshandläggarna ger t.ex. begreppet "äldre" innebörd genom sina berättelser, vilka i sin tur utspelas i olika kontexter.

Enligt socialkonstruktionismen ses människans sexualitet som något skapat utifrån kontextuella förutsättningar. Det finns inte bara en sorts sexualitet. Hur vi ser på sexualitet är bundet till kulturell och historisk kontext. Det som idag i

Sverige ses som normal sexualitet är inte samma som på en annan plats för femtio år sedan, vilket visar på sexualitetens relativitet. Sexualitet blir enligt socialkonstruktionismen snarare en moralisk fråga än en reproduktiv, eftersom den bär på en mening som skapats utifrån den kontext vi lever i (Burr, 2015). Burr (2015) menar att utifrån dominerande biologiska och medicinska teorier brukar sexualitet ses som syfte för reproduktion, varför heterosexuell sexualitet ses som naturligt. När något konstrueras som naturligt skapas samtidigt en föreställning om något som onaturligt, vilket blir all sexualitet som inte är heterosexuell (Burr, 2015). Då dessa teorier talar om vad som är naturligt och onaturligt är de med och bidrar med argument till varför en viss sexualitet är mer moraliskt korrekt än andra (Burr, 2015). Socialkonstruktionistiska perspektiv på sexualitet kan därför vara en del av förståelsen för heteronormativitet, varför vi har valt att använda oss av socialkonstruktionismen för att undersöka hur biståndshandläggarna förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete. Nära sammanhängande med socialkonstruktionismens förklaringar om sexualitet är Butlers (1999/2006) teoretiska ramverk om den heterosexuella matrisen, vilken förklarar förståelsen av sexualitet som uppbyggd av heterosexuella normer.

3.2 Heterosexuell matris

Butler (1999/2006) menar med den heterosexuella matrisen att kroppar och egenskaper kommer ur det sociala och kulturella sammanhanget. I och med detta betraktas idén om ett “naturligt kön” som en sorts normsystem eller ett tvingande påbud snarare än en neutral sanning. Normen bestämmer inte bara hur vi ska vara som män och kvinnor, utan också att vi ska vara män och kvinnor. Butler (1999/2006) menar också att kategorierna man och kvinna bara existerar i en heterosexuell förståelseram. I denna förståelseram framställs två motsatta kön som de enda möjliga identiteterna att vara. Förståelseramen är den som Butler (1999/2006) kallar för den heterosexuella matrisen där kroppar, genus och begär organiseras i en specifik ordning där femininitet och maskulinitet skiljs åt för att sedan återknytas i heterosexualitet. Den heterosexuella matrisen bidrar med förståelse av hur biståndshandläggarnas uppfattningar av klienten och dess familj kan ha påverkats av en heterosexuell norm. Den heterosexuella matrisen medför att vi ser på kön och sexualitet som något binärt. Kvinnor är feminina och män är

maskulina (Tredway, 2014). Så fort vi rör oss i utkanterna av normerna blir vi svåra att begripa för omgivningen (Ambjörnsson, 2016). Om en kvinna är homosexuell ses hon som maskulin och om en man är homosexuell ses han som feminin, eftersom de avviker från den hegemoniska bilden av kön och sexualitet den heterosexuella matrisen innebär (Tredway, 2014). Heterosexualitet överordnas på så sätt homosexualitet. Därför anser vi att den heterosexuella matrisen är intressant för vår studie. Den låter oss se vår empiri ur ett perspektiv som menar att heterosexualitet enbart är ett sätt att förstå världen på och inte det enda rätta.

Enligt den heterosexuella matrisen är det naturliga att män åtrår kvinnor och kvinnor åtrår män. Det finns ett slags tabu mot homosexualitet inbyggt i hur vi uppfattar världen. Med homosexualitet följer både att man inte kan få biologiska barn enligt heterosexuell norm och att man avviker från normen. Detta kan resultera i att man förnekar sin homosexualitet genom att överdriva sina heterosexuella identitetsuttryck. På det sättet blir man inte lika avvikande och får fortfarande vara en del av det heterosexuella. Om man vågar stå för sin eventuella homosexualitet eller inte är därför också bundet till sociala och kulturella kontexter (Butler, 1999/2006). Aktuell social och kulturell kontext påverkar hur sexualitet framställs, vilket betyder att det som i en viss kontext ses som avvikande inte behöver ses som avvikande i en annan. Att se den heterosexuella matrisen ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv tycker vi därför är lämpligt för vår studie. Den heterosexuella matrisen bygger på socialkonstruktionistiska perspektiv, då den ser kön och sexualitet som konstruerade och kontextuella (Ambjörnsson, 2016). Precis som socialkonstruktionismen menar att världen är något vi skapar genom interaktioner i vissa kontexter menar Butler (1999/2006) att förväntningar på kön och sexualitet är något vi skapar och inte är något befast.

3.3 Queer temporalitet

Halberstam (2005) har skapat ett teoretiskt ramverk kring hur man kan se tid ur ett queer-perspektiv. Queer temporalitet låter oss förstå hur bilden av den äldres familj kan påverkas av normen om ett linjärt och heterosexuellt liv. Både socialkonstruktionismen (Burr, 2015) och den heterosexuella matrisen (Butler,

1999/2006) ser det som anses vara normativt som kontextbundet, vilket även queer temporalitet gör. I olika kulturella och historiska kontexter har det som setts som normativt skapats. Utifrån detta har vissa sätt att leva sitt liv blivit normativa, vilket oftast är det heteronormativa livet (Ambjörnsson, 2016). Vi förväntas leva linjärt efter vad som blivit normativa föreställningar om hur livet ska levas. Vi ska jobba, träffa en partner av motsatt kön, skaffa biologiska barn vid en viss tidpunkt, få biologiska barnbarn och leva länge (Halberstam, 2005). Queer tid syftar på de sätt att leva sitt liv på som går utanför de dominerande synsätten på vad som betraktas som rätt livslopp, med andra ord det heteronormativa livet (Halberstam, 2005). Att leva sitt liv i en queer tidsuppfattning innebär att föreställningen om att uppfatta livet som linjärt förkastas och man gör saker hur man vill och i vilken ordning man vill, oberoende vad som konstruerats som lämpligt av hegemoniska tankar om livslopp och åldrande. Att leva sitt liv som äldre HBTQ-person betyder att du avviker från den heteronormativa föreställningen om hur livet ska se ut. Det blir på ett sätt värderande om vilket liv som är det bästa och när du avviker från normen kan det ses som ett misslyckande (Ambjörnsson, 2016). Butler (1999/2006) beskriver också hur heterosexualitet värderas högst och att annan sexualitet ses som avvikande. På så sätt kan man se att den heterosexuella matrisen och queer temporalitet är nära sammanhängande.

Halberstam (2005) menar att vårt koncept av tid och rum kan sägas vara en social konstruktion därför att den syn på tid vi lever efter är heteronormativ och följer barnfamiljens sätt att leva. Det blir också tydligt att tid är en social konstruktion i de fall där människor inte väljer att leva efter normen. Människans reaktioner på ett annat sätt att leva än normen blir ofta negativa och man uppfattar det avvikande beteendet som konstigt, vilket visar på hur mycket av en norm tiden är (Halberstam, 2005). Vi valde att använda detta teoretiska ramverk eftersom den visar på hur vår tidsuppfattning är heteronormativ. Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv öppnar, precis som queer temporalitet, upp för fler förståelser av ett fenomen än den för närvarande hegemoniska. Halberstams (2005) teoretiska ramverk låter oss förstå att det inte endast finns ett sätt att leva sitt liv på, men att det i samhället finns en heteronormativ föreställning av hur livet ska levas.

3.4 Handlingsutrymme

Begreppet handlingsutrymme är som det låter utrymme för handlingarna inom yrket. Det hjälper oss att förstå biståndshandläggarnas praktik och kunskap om heteronormativitet i sitt arbete. Den som först introducerade begreppet handlingsutrymme var Michael Lipsky. Han menade att socialarbetare i sitt arbete med att kunna erbjuda sin klient bästa möjliga stöd måste förhålla sig till organisationens regler, normer och policys. Socialarbetaren ska förhålla sig till de ramar samhällets instanser satt samtidigt som hen ska förhålla sig till klientens behov. Socialarbetaren rör sig således mellan förutsättningar och arbetsuppgifter i sin praktik, vilket blir socialarbetarens handlingsutrymme (Lipsky, 2010). Handlingsutrymme kan se olika ut på olika arbetsplatser med olika uppgifter. Det finns lagar och riktlinjer som styr hur arbetet kan utföras och som de arbetande måste förhålla sig till. Dessa kan se ut på olika sätt: det kan vara detaljstyrt eller genom en ramlagstiftning som ger mer frihet inom ramarna. Det är sedan upp till dem som arbetar i de lagstiftade områdena att bestämma hur de på bästa sätt utför arbetet (Lindelöf & Rönnbäck, 2007).

Förutom lagar finns också lokala normer som påverkar hur arbetet utförs. Det kan också vara så att man på en arbetsplats utgår ifrån en mall för hur man utför sitt arbete. Detta påverkar hur och för vilka arbetet är till (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). En sådan norm skulle kunna vara queer temporalitet, vilken menar att samhället utgår från ett heterosexuellt livslopp (Halberstam, 2005). Detta blir intressant för oss då handlingsutrymme låter oss förstå hur biståndshandläggarna handlar under rådande normer. Det socialkonstruktionistiska perspektivet låter oss också se handlingsutrymme som något konstruerat och kontextuellt (Burr, 2015). De ramar som biståndshandläggarnas handlingsutrymme är uppbyggda av konstrueras genom människors handlingar under rådande normer. Sammantaget bildar alla dessa delar handlingsutrymme; alltså det utrymme som ryms inom ramarna och vilka man arbetar inom (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). För att kunna handla mellan dessa ramar menar Lindelöf och Rönnbäck (2007) att biståndshandläggare behöver kunskap, dels om ramarna, men också om praktiska färdigheter. Kunskap blir således en förutsättning för arbetet som biståndshandläggare. Detta finner vi relevant för analysen av vår studie, då det

låter oss se den kunskap som biståndshandläggarna besitter om t.ex. heteronormativitet som en integrerad del i yrkets ramar.

4. Metod och metodologiska överväganden

I detta kapitel redogör vi för studiens tillvägagångssätt. Först presenteras den metodologiska och epistemologiska delen av vårt val av metod. Därefter beskrivs urvalsprocessen för att hitta intervjupersoner till studien. Sedan följer en redogörelse för den kvalitativa forskningsintervjun och hur intervjuerna genomfördes. Efter detta kommer vi att redogöra för hur empirin bearbetades och analyserades. Kapitlet avslutas med en diskussion om studiens tillförlitlighet och forskningsetiska överväganden.

4.1 Val av metod - fördelar och begränsningar

Metod är sättet man går tillväga för att samla in data. Det finns inte endast ett sätt för att samla in data, utan en mängd olika. Vissa metoder lämpar sig bättre för vissa sorters problemformuleringar. För att veta hur man ska samla in data måste man därför veta vad det är man vill veta för att kunna välja den mest lämpliga metoden (Åsberg, 2001). Syftet med vår studie var att undersöka hur biståndshandläggare inom äldreomsorgen förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete med äldre, samt att undersöka om och i så fall hur heteronormativitet var en del av framställningen av biståndshandläggares bild av äldres familj och relationer. I och med att vårt syfte var att försöka förstå, var kvalitet viktigare framför kvantitet. Vi var därför ute efter att få fram kvalitativ empiri. Kvalitativ forskning fokuserar på orden och dess betydelse, snarare än att kvantifiera data. Tolkning och exploration är något som utmärker den kvalitativa ansatsen (David & Sutton, 2016). Åsberg (2001) menar att man inte kan tala om kvalitativa och kvantitativa metoder, utan endast om att data kan vara kvalitativ eller kvantitativ. Det visar återigen på hur syftet föregår metoden, eftersom vissa metoder lämpar sig bättre för att få fram en viss sorts empiri.

Vår studie har utgått från en induktiv ansats, då vi har eftersträvat exploration och förståelse. En induktiv ansats innebär att man genom empiri försöker få kunskap om världen. Genom den insamlade empirin kan man sedan göra en slutledning. Man går inte in med en förutbestämd tanke och samlar in empiri för att bevisa den

föreställningen (Åsberg, 2001). Kvalitativ ansats och induktion är ofta förknippade med varandra eftersom de bygger på erfarenhet av verkligheten och förståelse (David & Sutton, 2016), vilket vi menade svarade upp mot vårt syfte. En nackdel med den induktiva ansatsen är att man aldrig kan få tillräckligt med erfarenhet för att kunna göra en helt korrekt slutledning (Åsberg, 2001). Eftersom syftet med vår studie inte var att generalisera, utan att försöka förstå, var det inte heller av vikt att kunna dra en slutsats som kan generaliseras till alla biståndshandläggare. Den djupa förståelsen, vilket också en kvalitativ ansats förespråkar, var det som eftersträvades (David & Sutton, 2016). För att uppnå denna förståelse valde vi att använda oss av kvalitativa forskningsintervjuer med biståndshandläggare. Den kvalitativa forskningsintervjun lät oss få höra och utforska biståndshandläggarnas upplevelse av ämnet, vilket krävs för att kunna skapa en förståelse om deras berättelser (Kvale & Brinkmann, 2014). Kvalitativa intervjuer låter oss förstå hur biståndshandläggarna är med och skapar den sociala verkligheten genom sina berättelser. Eftersom vi har en konstruktionistisk ansats för att förstå vår empiri blir kvalitativa intervjuer lämpligt (David & Sutton, 2016).

4.2 Epistemologisk utgångspunkt

Epistemologi är läran om hur man får kunskap om världen, samt vad som ses som kunskap. Konstruktionister menar att denna kunskap erhålls genom tolkning och förståelse av omvärlden (Åsberg, 2001). Enligt konstruktionismen konstrueras verkligheten genom sociala interaktioner (Nationalencyklopedin, 2017b). Vår uppgift som forskare är således att tolka dessa konstruktioner (David & Sutton, 2016). Vi valde att tillämpa ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på vår empiri. Det konstruktionistiska perspektivet är också en vetenskapsteoretisk tradition som påverkar hur vi har valt att se på verklighet och kunskap i vår studie. Konstruktionismen förespråkar bland annat kvalitativa intervjuer och tolkningar. Tolkningar av interaktioner är traditionens epistemologiska utgångspunkt (David & Sutton, 2016). Studiens epistemologiska utgångspunkt har följt den konstruktionistiska traditionens tankar om att verkligheten konstrueras genom sociala interaktioner. Kunskapen har konstruerats tillsammans med intervjudeltagarna i en social interaktion oss emellan. Detta medför att beroende

på epistemologisk utgångspunkt påverkar det hur vi sett på vårt material. Då vi valde att se kunskap som något socialt konstruerat kan det innebära att om andra forskare genomför en liknande studie kan de få ett helt annat resultat, eftersom resultatet förändras beroende på vem som deltar i den sociala interaktionen (David & Sutton, 2016). Vår studies epistemologiska utgångspunkt följer således den konstruktionistiska traditionen.

4.3 Urvalsprocess

Vi har valt att göra en studie där vi har intervjuat biståndshandläggare. För att få tillgång till intervjudeltagare kontaktade vi fyra enhetschefer på biståndsenheter inom äldreomsorgen via mail, varav tre svarade. En av enhetscheferna skickade oss kontaktuppgifter till sina anställda vilka vi sedan kontaktade var för sig via mail. De två andra valde själva ut biståndshandläggare från sina enheter som kunde delta i studien. Varför enhetscheferna valde just dessa hade vi ingen kunskap om. I mailen skickade vi med ett informationsbrev (se bilaga I) om vår studie och en förfrågan om att delta. Detta resulterade i fem intervjuer med lika många personer.

I informationsbrevet (se bilaga I) presenterades först syftet med vår studie. Vi förklarade också att deltagandet var helt frivilligt och att biståndshandläggaren själv fick bestämma en tidpunkt för intervju som passade hen bäst. Om de var intresserade av att delta skulle de kontakta antingen Agnes eller Josefin. Efter att vi vänt oss till en kontakt vi hade på en av enheterna fick vi svar från två stycken på denna enhet som valde att delta. Totalt svarade fem biståndshandläggare att de ville delta. All kommunikation skedde via mail. Intervjupersonerna fick själva välja en tidpunkt och plats som passade dem. Totalt deltog fem biståndshandläggare från tre olika enheter.

Vi valde att avgränsa oss till fem intervjuer eftersom för många intervjuer hade gjort att vi inte hade haft möjlighet till att gå tillräckligt på djupet i intervjuerna. Kvale och Brinkmann, (2014) menar att om man är intresserad av att gå in på djupet är det bra att ha ett mindre antal intervjuer. När vi gjorde vårt urval ville vi ha en grupp personer med specifika kunskaper om området vi undersökte och

därför gjorde vi ett selektivt urval. Vi utgick redan från början från att vi skulle intervjua just biståndshandläggare och att det var just deras syn på ämnet vi ville ha. Vi vände oss till enhetschefen för att komma i kontakt med biståndshandläggarna och på det sättet kan man säga att enhetscheferna var en typ av grindvakter. Detta då vi var tvungna att vända oss till en person för att få tillgång till dem vi egentligen ville undersöka (Sjöström, 2012). De har i sin position som grindvakter makten att bestämma över om de ville att deras enhet skulle bli beforskad eller ej, samt vilka av deras anställda de tyckte var lämpliga deltagare. Detta gjorde att de hade makten över både oss och biståndshandläggarna, eftersom de styrde över vilka som var med från deras enheter i vår studie.

4.4 Genomförande av intervjustudien

Vårt syfte var att försöka förstå hur biståndshandläggare förhåller sig till heteronormativitet i deras arbete. För att kunna förstå detta valde vi att använda oss av kvalitativa forskningsintervjuer. Kvalitativa forskningsintervjuer lämpar sig väl när man vill försöka förstå och fånga upp intervjupersoners egna erfarenheter av ett fenomen, vilket stämde väl överens med vad vi ville åstadkomma (Kvale & Brinkmann, 2014). Intervjun är en särskild sorts social interaktion mellan forskare och intervjuperson. Det kräver att forskaren ställer frågorna och även aktivt lyssnar på svaren för att kunna få ut något av intervjusituationen (David & Sutton, 2016). I och med detta är intervjusituationen alltid präglad av en maktasymmetri, eftersom den bygger på att intervjupersonen lämnar information till forskaren utan att forskaren lämnar likvärdig information tillbaka (Kvale & Brinkmann, 2014). Ytterligare en faktor som kan ha påverkat maktasymmetrin är att vi var två forskare som intervjuade en biståndshandläggare. Vi valde att båda två medverka under intervjun eftersom den ena av oss då kunde fokusera på frågorna i intervjuguiden och den andra på anteckningar och att ställa följdfrågor för att få en bättre helhetsbild. Vi upplevde inte att intervjupersonerna kände sig obekväma med att vi var två som intervjuade.

Vi valde att använda oss av semistrukturerade intervjuer. En semistrukturerad intervju består av frågor som på förhand formulerats, men tillåter vissa

utsvävningar, följdfrågor och öppna svar (David & Sutton, 2016). Det var viktigt för oss att kunna undersöka vidare och fånga upp det intervjupersonen sa under intervjun, varför följdfrågor var viktigt att tillåta. Eftersom vi hade vissa teman vi ville veta mer om valde vi att formulera en intervjuguide med frågor som vi ville ha svar på, varför den semistrukturerade intervjun föll sig lämplig att använda sig av.

Vi utformade vår intervjuguide (se bilaga II) efter vårt syfte och våra frågeställningar. Intervjuguiden delades in i olika teman med tillhörande frågor. Vi började med att presentera syftet med vårt arbete, vilka vi är och att gå igenom samtyckesblanketten. Vi gick sedan vidare till att låta intervjupersonen presentera sitt yrke för att sedan gå in på frågor kring våra frågeställningar. Detta gjorde vi för att få ett öppet samtalsklimat. De teman vi valde att dela upp intervjun i var "klienten och dess familj", "äldre HBTQ-personer", "medvetenhet och förhållning" och "heteronormativitet på arbetsplatsen". Vi var noga med att använda oss av öppna frågor för att få djupare svar. Vi har också använt oss av följdfrågor där vi kände att vi ville att de skulle utveckla sina svar. Intervjufrågorna utformades så att de skulle vara lätta att förstå och att man skulle förstå frågorna på rätt sätt (David & Sutton, 2016). När vi i efterhand funderade kring genomförandet av intervjun märkte vi att det var många av dem vi intervjuade som tolkade frågan om äldre HBTQ-personers behov som att vi frågade om de grundläggande behoven som t.ex. mat och sömn. Det innebar att vi fick förtydliga att vi också tänkte kring mer psykologiska behov, vilket var det vi tänkte på när vi formulerade frågan. Frågan om hur de jobbade med heteronormativitet på sin arbetsplats borde ha uttryckts som hur de jobbade med normkritik, även om de verkade förstå att det var normkritik vi frågade efter ändå.

Intervjuerna varade mellan 35 och 65 minuter. Alla biståndshandläggare valde att intervjun skulle genomföras på deras kontor i stängda rum. David och Sutton (2016) påtalar att när plats för intervju bestäms bör man ha reflekterat över vilka för och nackdelar platsen kan ha för intervjupersonen och resultatet. Den plats som valdes var för biståndshandläggaren bekant, vilket skulle kunna betyda att det var en trygghet för dem att vara där. Valet av plats gjorde det möjligt för dem att delta i intervjuerna på arbetstid, eftersom de inte behövde lägga tid på att åka till

en annan plats. På det sättet möjliggjorde platsen att de över huvud taget kunde delta i intervjun.

4.5 Bearbetning av empirin

Vi valde att ljudinspela varje intervju av flera skäl. Dels för att ljudinspelningen lät oss koncentrera oss bättre på det intervjupersonen berättade och inte på att vara tvungna att anteckna för att komma ihåg det hen berättade, och dels för att bättre kunna återge intervjun med intervjupersonens egna ord, vilket hade varit svårt om vi baserade empirin på endast våra anteckningar. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) är det bra att vara två som intervjuar eftersom den ena kan vara mer passiv och anteckna för att bättre komma ihåg de tankar som uppstod under intervjusituationen. Detta var något som vi valde att använda oss av. När intervjuerna var gjorda transkriberades inspelningarna. Vi transkriberade hälften av intervjuerna var. Med andra ord delade vi en av intervjuerna och transkriberade hälften av den var. Eftersom båda närvarade under alla intervjuer hade vi båda redan hört intervjupersonens svar, vilket gjorde att innehållet i intervjuerna var bekant för oss båda även i dem man inte transkriberade.

Utskriften av intervjuerna underlättade för den analysmetod vi valt att använda oss av. Vi valde att transkribera intervjuerna ordagrant, men ändrade talspråk till skriftspråk, som t.ex. från “å” till “att”. Detta gjorde vi för att vi ville återge intervjupersonens ord så exakt som möjligt för att inte riskera att förändra innebörden genom att ändra på ordföljden. Vi valde också att använda oss av mm-ljud i utskrifterna i de fall vi upplevde det tydligt att mm-ljudet var ett svar och inte i de fall där mm-ljuden endast var respons på det intervjupersonen berättade för oss. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) är det bra att undvika för många mm-ljud för att undvika en alltför osammanhängande utskrift. Att göra en utskrift av en intervju är att hela tiden tolka det som sägs, varför det inte finns någon helt korrekt utskrift (Kvale & Brinkmann, 2014). Det var därför viktigt för oss att göra utskriften så nära det som sades under inspelningen som var möjligt. Av den anledningen skrev vi också ut vissa känslouttryck, som t.ex. skratt, för att försöka göra utskriften så lik interaktionen som möjligt. De citat vi sedan använde oss av i analysen omarbetades i språket för att de skulle bli tydliga och lättare att

ta del av. Redan i transkriberingarna valde vi att inte ta med personliga detaljer och benämningar av tid och plats för att värna om intervjupersonernas konfidentialitet genom hela studiens process.

4.6 Analyismetod

För att kunna förstå vår empiri valde vi att använda oss av innehållsanalys. Syftet med innehållsanalys är att få fram en systematisk och detaljerad bild över de teman som förekommer i de transkriberade intervjuerna (Burnard, 1991). Burnard (1991) har utvecklat en systematisk steg-för-steg metod för att kunna analysera kvalitativa forskningsintervjuer, vilken består av fjorton olika steg. I de första stegen läses transkripten igenom samtidigt som anteckningar görs. I de följande stegen utvecklas olika kategorier från transkripten. Dessa revideras och omarbetas sedan flera gånger för att till sist mynna ut i en slutgiltig lista med kategorier som återfunnits i transkripten. De slutliga huvudkategorier vi valde att använda oss av blev "Avsaknad av möten med äldre HBTQ-personer", "Kunskaps- och kompetensutveckling", "Föreställningar om familj" samt "Det professionella mötet". Alla huvudkategorier hade också flera underkategorier. Till sist kodas transkripten för att finna lämpliga citat till de kategorier man funnit (Burnard, 1991).

En risk med att genomföra innehållsanalys är att det är vi som forskare som tolkat intervjupersonernas ord. Det är inte säkert att det intervjupersonerna sagt under intervjun var menat så som vi tolkat det. Kvalitativa forskningsintervjuer är alltid förknippade med en viss maktasymmetri, eftersom det är forskaren som har tolkningsföreträde (Kvale & Brinkmann, 2014). På samma sätt är det också möjligt att andra forskare hade tolkat empirin på annorlunda sätt än vad vi har gjort. Beroende på förförståelse och kunskap om ämnet är det möjligt att tolkningen skiljer sig från person till person (Kvale & Brinkmann, 2014). Detta kan kopplas till vår epistemologiska utgångspunkt. Konstruktionism menar att kunskap fås genom tolkning av sociala interaktioner, vilket är vad vi har gjort i och med att vi tolkade vad intervjupersonerna berättade (David & Sutton, 2016).

4.7 Studiens tillförlitlighet

Tillförlitlighet och giltighet är inte något som bör reflekteras över endast i slutet av forskningsprocessen. För att en studie ska vara tillförlitlig och giltig krävs aktiv reflektion under hela studiens genomförande. Det krävs att studien är teoretiskt underbyggd och att redogörelsen för empirin är valid (Kvale & Brinkmann, 2014). Genom hela uppsatsen kan övervägningar om tillförlitlighet och giltighet återfinnas. I detta avsnitt kommer en mer utförlig diskussion om olika övervägningar vi gjort under studien att presenteras.

Då vi har genomfört vår studie med en induktiv ansats kan det ha medfört att vi har fått en djupare förståelse om biståndshandläggarna eftersom vi har låtit dem styra. Eftersom vi har gjort en semi-strukturerad intervju innebär det att vi som forskare har styrt i och med att vi bestämde frågorna, men det gavs också utrymme för intervjupersonerna att gå utanför ramen för frågorna. En förhållandevis liten grupp fick styra riktningen på empirin, vilket kan ha medfört att våra resultat blev svåra att generalisera till en större grupp. Eftersom intervjuerna tillät vissa utsvävningar har intervjuerna också sett olika ut från fall till fall. David och Sutton (2016) menar att det kan bli svårt att jämföra intervjuerna med varandra om de är för olika. Då vi gjorde semistrukturerade intervjuer har dock varje intervju i grunden berört samma ämnen, vilket gör att vi bedömt empirin som tillförlitlig. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) är en vanlig åsikt om forskning att den ska vara generaliserbar. För att den ska kunna vara det menar de att många forskare hävdar att forskning på en liten grupp inte kan vara generaliserbar eftersom den endast rör den gruppen. Samhället och människan är kontextuella, vilket betyder att det i princip inte är möjligt att generalisera studier om människan. Vi valde att undersöka biståndshandläggare i en viss stad och under vissa omständigheter. Hade studien genomförts på andra platser under andra omständigheter hade det blivit en annan kontext. Då kontexter kan skilja sig så pass mycket åt kan resultat från studier som rör en stor grupp människor, och därför också många kontexter, vara svåra att få lika giltiga som resultat som tangerar färre kontexter enligt Kvale och Brinkmann (2014). Våra resultat är inte statistiskt generaliserbara till att gälla alla biståndshandläggare, men det betyder därmed inte att resultatet inte är giltigt. Kvale och Brinkmann (2014) talar om en analytisk generaliserbarhet, vilket innebär att studier förankrade i tidigare

forskning och teori med väl bearbetad empiri och diskussion mycket väl kan vara generaliserbar till en annan grupp intervjupersoner. Detta om studien är väl genomarbetad. Därigenom är det möjligt att även vår studies resultat skulle kunna generaliseras till att gälla även andra biståndshandläggare.

En risk med kvalitativa forskningsintervjuer är intervjuareffekten. Detta innebär att de egenskaper vi som intervjuare besitter påverkar hur intervjupersonen svarar. Intervjuareffekten kan därmed ha påverkat resultatet (David & Sutton, 2016). Intervjuareffekten visar på hur forskningen aldrig kan vara helt objektiv. Beroende på vem av oss forskare som ställde frågorna vid intervjun kan det också ha påverkat svaren, avhängigt hur intervjupersonen identifierade sig med den av oss som ställde frågorna. Detta behöver inte betyda att de svaren som den ena av oss fick värderas högre än om den andra av oss hade ställt samma fråga (Wolanik Boström & Öhlander, 2012). Kontexten påverkar alltid hur svaret kommer att se ut, vilket gör att studien inte är helt objektiv. Man kan istället tala om en reflexiv objektivitet, vilket är reflektionen över hur man är med och påverkar forskningen och förhåller sig objektiv till sin roll i detta (Kvale & Brinkmann, 2014). Med tanke på att intervjun är ett samspel mellan forskare och intervjuperson är intervjuareffekten oundviklig. På det sättet är inte intervjuareffekten till nackdel för studiens tillförlitlighet, utan snarare en förutsättning för att intervjun ens ska ha kunnat ske. Vår studies empiri skapades i samspelet, vilket följer konstruktionismens epistemologi. Andra deltagare och forskare kan ha gett helt andra resultat om de hade genomfört studien, eftersom vår empiri skapades tillsammans med intervjudeltagarna i ett socialt samspel (David & Sutton, 2016).

4.8 Forskningsetiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) har formulerat fyra forskningsetiska principer. Nedan kommer vi att redogöra för hur vi har förhållit oss till dessa genom processen. Vid bedrivande av samhällsvetenskaplig forskning bör dessa riktlinjer reflekteras över för att kunna säkerställa att forskningen har bedrivits etiskt. Etik innebär att hela tiden reflektera över sig själv och sina val. Vid all forskning bör man alltid reflektera över vilka etiska ställningstaganden man har gjort. Detta betyder att man både ska ta hänsyn till att forskningsdeltagarnas rättigheter och integritet

värnas och vi som forskares ansvar gentemot forskningen, t.ex. att vi inte plagierar redan befintlig forskning. Det gäller därför att vara öppen med hur vår studie har genomförts. På så sätt är etisk reflektion en självklar del av metoden och de metodologiska överväganden vi gjort (Vetenskapsrådet, 2011).

Ytterligare en del att reflektera över är den eventuella nytta eller skada som studien vi genomfört medfört. Man bör hela tiden väga för- och nackdelar med den forskning som bedrivs, både för samhället och intervjudeltagarna (Nygren, 2012). I vår studie har deltagarna inte kommit till fysisk skada. Om de har kommit till psykisk eller social skada kan bara deltagarna själva veta. Eftersom vår studie inte har berört deltagarnas personliga erfarenheter, utan deras erfarenheter i yrket som professionella, avgjorde vi att nyttan övergått den eventuella risken vår studie kan ha utgjort för deltagarna. Det är möjligt att intervjuens ämne kan ha väckt obehagliga känslor hos deltagarna, men för att undvika att det blev för jobbigt lät vi intervjupersonerna själva välja vilka frågor de ville besvara under intervjuens gång utan att vi ifrågasatte deras beslut. Vi var noga med att påpeka att vi inte var ute efter att ifrågasätta eller testa dem som biståndshandläggare, utan att vi bara ville höra deras berättelser. En nytta med intervjudeltagandet som biståndshandläggarna själva påtalade är att intervjun var givande för dem. Det hände under flera av intervjuerna att de berättade att vi hade väckt ett intresse för heteronormativitet och att de blev inspirerade till att berätta om ämnet för sina kollegor. Det här ser vi som positivt och vi är glada att de verkar ha uppskattat att delta i studien.

4.8.1 Informationskravet

En av de etiska principerna gäller att deltagarna ska ha blivit informerade om studiens syfte och vad deras deltagande innebär (Vetenskapsrådet, 2002). Utifrån informationen kan deltagarna sedan ta ställning till om de vill delta eller inte. För att kunna tillgodose kravet på att deltagarna i studien ska vara informerade bifogade vi ett informationsbrev om vår studie när vi först kontaktade dem (se bilaga I). I detta beskrev vi vår studies syfte samt hur intervjun skulle gå till. Vi informerade också om att deltagandet var frivilligt och att de när som fick avbryta sitt deltagande utan konsekvenser. Den information de lämnade oss skulle endast

tillgås av oss samt att den skulle avidentifieras för att undvika att de själva eller någon de berättade om skulle kunna identifieras. Kontaktuppgifter till både Agnes och Josefin, samt vår handledare, lämnades ifall biståndshandläggarna hade frågor om studien. Inför intervjun informerades deltagarna ännu en gång om vad studiens syfte och vad deras medverkan kom att innebära. David och Sutton (2016) påtalar att det är alltid svårt att avgöra vad som är tillräcklig information för att deltagarna ska kunna anses informerade. Utifrån informationsbrevet, ytterligare information inför intervjun och chansen att ställa frågor bedömde vi att vi som forskare lämnat den information vi har kunnat.

4.8.2 Samtyckeskravet

Den andra forskningsetiska principen rör samtycke. Detta innebär att deltagarna i studien ska lämna samtycke till att delta i studien (Vetenskapsrådet, 2002). Ofta benämns denna princip som att man ska inhämta informerat samtycke, vilket innebär att intervjupersonen har blivit informerad och därmed vet vad hen samtycker till (Kvale & Brinkmann, 2014). Vid intervjutillfällena lämnade vi ut samtyckesblanketter (se bilaga III) som deltagarna fick skriva under. I samtyckesblanketten omnämndes studiens syfte samt vad deras deltagande innebar. Att samtycka till att delta i studien innebar också att deltagarna själva fick välja tidpunkt och plats för intervjun, eftersom det är deltagaren som ska bestämma över sin egen medverkan (Vetenskapsrådet, 2002). I och med att de också hade möjligheten att avbryta sin medverkan i studien gav det ytterligare en möjlighet till att själv styra över sitt deltagande.

I frågan om informerat samtycke gäller också vem som ska ge sitt samtycke. Då vi var tvungna att gå genom enhetschefen för att få tillgång till våra intervjupersoner var vi också tvungna att få samtycke till att intervjua de anställda av enhetschefen, varför även vi två som genomförde studien var underordnade enhetscheferna. I enlighet med Kvale och Brinkmann (2014) kan det ha varit så att de anställda känt en viss press uppifrån att delta eftersom enhetschefen är överordnad sina anställda. För att undvika risken med att deltagarna kände sig pressade av sin chef att delta valde vi att själva kontakta alla intervjupersoner, i det fall vi fick tillgång till deras kontaktuppgifter, och inte be enhetschefen vidarebefordra vår förfrågan.

I de fall enhetscheferna själva valde ut intervjupersoner från sin enhet är det möjligt att de kände sig pressade att delta. Vetenskapsrådet (2002) råder till att inte försöka påverka personer till att delta i studier, utan det ska ske på deras egna fria vilja. På den enhet där vår kontakt pratade med sina kollegor om deltagande i studien är det därför möjligt att detta har påverkat deltagarna att välja att samtycka till studien och i så fall inte har deltagit helt utan att ha blivit påverkade av någon. Det är en del av urvalet som vi inte hade insyn i, varför det är svårt för oss att veta hur samtycke och konfidentialitet egentligen har hanterats under den delen av processen.

4.8.3 Konfidentialitetskravet

Konfidentialitetskravet betyder att den information som intervjupersonen lämnar ska bevaras så att obehöriga ej får tillgång till dem samt att intervjupersonen aidentifieras för att undvika att bli identifierad (Vetenskapsrådet, 2002). Eftersom vi valde att använda fingerade namn på dem som deltog när vi omnämde dem i uppsatsen var det endast vi som genomförde studien som visste de riktiga namnen på dem som deltog. De fingerade namnen användes redan från början när intervjuerna transkriberades. Vi valde att kalla biståndshandläggarna för "Intervjuperson A, B, C" osv. upp i alfabetet för att aidentifiera dem så långt det var möjligt, istället för att låta dem eller oss hitta på namn åt dem. Anledningen till att vi valde att inte använda fingerade namn var för att vi inte ville att intervjupersonerna skulle förknippas med kön eller ålder. Detta eftersom det inte var kategorier som vi ansåg vara relevanta för vår analys och för att biståndshandläggarens identitet inte skulle kunna avslöjas på grund av det kön som namnet kunde ha signalerat. Av samma anledning valde vi också att kalla intervjupersonerna för hen när vi refererar till dem. Vi valde att inte ange från vilka platser biståndshandläggarna jobbade för att undvika att de skulle bli igenkända av någon. Informationen som lämnades förvarades på lösenordskyddade enheter som endast vi som genomförde studien hade tillgång till. Det är dock möjligt att biståndshandläggarna pratat med varandra om sitt deltagande, eftersom vissa tillhörde samma kontor. På så sätt har vi inte kunna garantera konfidentialitet biståndshandläggarna emellan. Att vi genomförde intervjuerna på deras kontor innebar även att det var möjligt för deras kollegor att

se att de ställde upp på intervjun, vilket enligt David och Sutton (2016) skulle kunna vara en risk för konfidentialiteten, då kollegorna senare skulle kunna identifiera dem som deltog. Enligt David och Sutton (2016) är frågan om konfidentialitet alltid svår, även om vi har gjort det vi har kunnat för att undvika identifikation.

4.8.4 Nyttjandekravet

Den sista principen gäller nyttjandet av uppgifterna som intervjupersonerna lämnar. Principen innebär att dessa uppgifter inte ska användas till något annat än den studie de är ämnade för. Informationen ska därför inte användas i något annat sammanhang än det deltagarna har samtyckt till eller lämnas ut till någon annan person eller myndighet som kan tänkas ha en inverkan över deltagarens liv (Vetenskapsrådet, 2002). Den information som intervjupersonerna lämnade har endast använts av oss som genomförde studien till just denna uppsats. Efter uppsatsens färdigställande har all information vi fått in också raderats för att inte kunna användas av någon annan till något annat i framtiden.

5. Resultat

I detta kapitel kommer vi att redogöra för vår empiri och analysera denna utifrån queer temporalitet, den heterosexuella matrisen, handlingsutrymme och socialkonstruktionismen. Kapitlet inleds med en skildring av biståndshandläggarnas avsaknad av möten med HBTQ-personer och vad denna avsaknad kan bero på. Det kommer sedan att fortsätta med biståndshandläggarnas upplevelser av kompetensutveckling och deras kunskap inom området. Därefter behandlas biståndshandläggarnas föreställningar om den äldres familj. Efter det redogörs för biståndshandläggarnas berättelser om hur de skulle bemöta HBTQ-personer i praktiken. Kapitlet avslutas med att återknyta till studiens frågeställningar.

5.1 Avsaknad av möten med äldre HBTQ-personer

Av de biståndshandläggare som vi intervjuade framgick det att de flesta hade uppfattningen att de aldrig hade mött en äldre HBTQ-person i sitt arbete. Bland de få som upplevde att de hade mött någon rörde det sig om endast ett fåtal människor som alla hade varit öppna med sin sexualitet.

Ja, jag har inte träffat någon som är uttalad HBTQ-person kan man säga då. För att jag har antagit att fallet är det heterosexuella liksom. Men jag måste ju ha gjort det. Nu tittar jag på er och tänker "Det måste jag ju ha gjort!" (Intervjuperson B)

Här berättar intervjupersonen om att hen inte tror att hen har mött någon äldre HBTQ-person som är öppen med sin sexualitet. När hen funderar kring det kommer hen fram till att hen borde ha mött någon. Vad som är intressant med detta citat är att det visar på intervjupersonens osäkerhet kring om hen faktiskt har mött någon som har en annan sexualitet än heterosexualitet. Intervjupersonen säger att hen inte har mött någon som är öppen med sin sexualitet, men att hen antar att hen har mött HBTQ-personer som inte har varit öppna med sin sexualitet. För att biståndshandläggarna ska ha märkt att de har mött någon äldre HBTQ-person verkar det krävas att den äldre är öppen med sin sexualitet på något sätt. Den heterosexuella matrisen medför att homosexuella kvinnor ses som maskulina och homosexuella män ses som feminina, eftersom förståelseramen av sexualitet bygger på en binär uppfattning av kön (Tredway, 2014). Att frånga normen om

tvåkönade relationer som det rätta gör att man avviker (Ambjörnsson, 2016). På så sätt blir uttryck i form av HBTQ avvikande. Biståndshandläggarna antar enligt den heterosexuella matrisen att annan sexualitet än heterosexualitet kommer att märkas av eftersom den avviker från normen. Vad biståndshandläggaren i citatet ovan menar med uttalad HBTQ-person framgår inte helt. Det kan vara så att man menar i praktiken, att man har kunnat se det på personen eller att personen har haft en partner av samma kön. Det skulle också kunna vara så att man menar att den är uttalad genom att den äldre har berättat det för biståndshandläggaren. Hughes (2009), McFarland och Sanders (2003) samt Crisp, Wayland och Gordon (2008) har alla uppmärksammat att många äldre känner en oro för att bli diskriminerade i olika omsorgssammanhang om de är öppna med sin sexualitet. Det skulle kunna vara en anledning till varför de inte berättar om den för biståndshandläggarna och att de därmed upplever att de inte möter någon äldre HBTQ-person. Att avvika från normen är inte alltid lätt, vilket vi kommer att diskutera mer ingående under nästa avsnitt.

5.1.1 Samhällsnormer och föreställningar om äldres oro

När vi frågade biståndshandläggarna om hur det kom sig att de tänkte att de inte hade mött någon äldre HBTQ-person resonerade de om hur de trodde att många äldre inte vågar vara öppna med sin sexualitet.

Jag tänker att det är lite samma. Att man inte vågar stå för den man är och för att man är uppväxt i en sådan tid och kultur där det inte är accepterat. Jag tror det handlar mycket om det, att man liksom stänger in det istället och man inte vågar att erkänna det för sig själv eller rädd för att bli dömd av omgivningen. (Intervjuperson A)

Alltså det finns ju fortfarande många personer som känner sig otrygga med att gå ut tillsammans, att man inte vill visa att man lever med en som har samma kön. Att man kan känna en otrygghet att gå till vissa aktiviteter. Att man... drar sig undan från vissa saker och så där. Ja, att man kanske blir lite mer försiktig och rädd. (Intervjuperson C)

Båda biståndshandläggarna resonerar här kring varför de tror att en del äldre inte vågar vara öppna med sin sexualitet. Den oro som äldre känner antas bero på både hur samhället var förr, men också hur samhället är i nutid. Dock är det inte säkert att de äldre som de har mött i sitt arbete inte har vågat vara öppna. Citaten tyder på att biståndshandläggarna snarare ger uttryck för en medvetenhet om att äldre HBTQ-personer kan känna oro för att vara öppna och även anledningar till varför.

Om fallet är att många äldre inte vågar vara öppna med sin sexualitet och biståndshandläggarna därmed inte lägger märke till den kan det stämma överens med både Siverskogs (2016), Willis et al. (2016), McFarland och Sanders (2003) samt Hughes (2009) forskning som visar att HBTQ-personer inte är öppna med sin sexualitet för att de är rädda för att bli diskriminerade på grund av den. Halberstam (2005) menar att människor som avviker från den heteronormativa föreställningen om hur man ska leva sitt liv kan bli diskriminerade. Med andra ord blir queera livslopp avvikande och även sedda som misslyckanden, eftersom personen inte har levt upp till de heteronormativa förväntningarna (Ambjörnsson, 2016). Om de inte är öppna med sin sexualitet kan inte heller biståndshandläggarna behandla dem annorlunda utifrån deras sexualitet. Detta kan göra att biståndshandläggarna upplever att de inte har mött några äldre HBTQ-personer. De utgår från att den äldre de möter är heterosexuell. Enligt den heterosexuella matrisen överdriver många HBTQ-personer sina heterosexuella identitetsuttryck för att de inte ska ses som avvikande (Butler, 1999/2006). Oron för att bli sedd som avvikande och för att bli diskriminerad kan bidra till att de äldre presenterar sig som heterosexuella. De äldres oro kan medföra att biståndshandläggarna inordnar sig en heteronormativ uppfattning om äldre, eftersom de inte har varit med om icke-normativa äldre på samma sätt. Det blir som en ond spiral där en oro leder till heteronormativitet, och heteronormativitet leder till oro.

Willis et al. (2016) pekar på att det inte endast är boendepersonal som äldre är rädda att bli diskriminerade av, utan att en stor del också är oroliga för att bli diskriminerade av den egna generationen. Den äldre generationen har levt i en tid där homosexualitet har setts som avvikande och som något man inte skulle vara öppen med (Siverskog, 2016). Enligt Hughes (2009) är det inte konstigt om äldre känner en oro för hur omgivningen ska bemöta dem med tanke på hur historien ser ut. Också McFarland och Sanders (2003) tar upp det faktum att samhällskontexten kan ha påverkat hur äldre har valt att leva sina liv och därför valt att leva i heterosexuella förhållanden. Enligt socialkonstruktionismen skapas uppfattningar om vad som är sant i världen genom interpersonella processer (Burr, 2015). Att HBTQ-personer har valt att leva sina liv som heterosexuella har på ett sätt medfört heteronormativitet, då människan genom sina handlingar skapar

verkligheten. Att detta har skett kan bero på samhällskontexten det skedde i, dvs. en kontext där homosexualitet var förbjudet, eftersom förgivettaganden om världen och sexualitet är kontextuella (Burr, 2015). Även biståndshandläggarna tycks ha påverkats av den heteronormativa samhällskontexten från i början av 1900-talet. Med tanke på att de menar att många äldre inte vågar vara öppna på grund av hur det var förr, har också de en föreställning om hur den samhällskontexten har påverkat äldre. Biståndshandläggarnas förklaringar av varför äldre inte är öppna med sin sexualitet kan delvis ses som en kvarleva från hur samhället såg ut förr. Dock visar citatet från intervjupersonen att äldre fortfarande kan känna oro för att vara öppen i vissa sammanhang. Förklaringarna visar därför också delvis på en medvetenhet om äldres nuvarande situation.

När en del biståndshandläggare resonerade över hur det kan komma sig att de inte har mött, eller i alla fall inte mött särskilt många, äldre HBTQ-personer tog de alla upp som möjlig anledning att de äldre har levt i en tid där samhället såg annorlunda ut.

Man har växt upp i ett väldigt heteronormativt sammanhang där man egentligen inte har pratat om de här sakerna på samma sätt som man gör idag. Man har definitivt inte haft ett språk för det. Många kanske har gått runt och känt så här men inte kunnat förkroppsliga det i ord på något sätt. (Intervjuperson E)

Intervjupersonen diskuterar vikten av att ha ett språk för att kunna uttrycka sin identitet. Enligt socialkonstruktionistiska idéer om språk är språket skapat i sociala samspel för att kunna uttrycka sig om verkligheten. Saknar vi språk för ett visst fenomen kan vi heller inte uttrycka oss om det (Burr, 2015). Språket i sig är kontextuellt, då det i vissa kontexter finns uttryck för vissa fenomen samtidigt som det saknas språk för det i andra kontexter (Burr, 2015). En anledning till varför många äldre inte är öppna HBTQ-personer kan vara att de har levt i en kontext där de inte har haft språk för att uttrycka sig. Om man inte talar om HBTQ, så finns det inte heller. I och med att många äldre inte har varit med om att det talas om är det inte säkert att HBTQ finns för dem som något att tala om (Burr, 2015). Siverskogs (2016) resultat visar på att många äldre inte visste hur de skulle uttrycka, eller att de ens kunde uttrycka, sin sexualitet när de var unga. Detta visar också på de socialkonstruktionistiska tankarna om sexualitet som bundet till historiska och kulturella kontexter (Burr, 2015). Enligt Siverskog (2016) har dagens äldre levt under en tid där annan sexualitet än heterosexualitet

har setts som sjukt och fel, vilket även Crisp, Wayland och Gordon (2008) behandlar då de menar att många äldre påverkats till att se sin egen sexualitet som understående heterosexualitet. Detta har medfört att många inte har vågat vara öppna med sin sexualitet tidigare i livet och att det därför fortfarande är många som inte är öppna med sexualiteten. Att många biståndshandläggare upplever att de inte har mött äldre HBTQ-personer kan därför bero på den historiska kontexten.

5.2 Kunskaps- och kompetensutveckling

5.2.1 Kunskap om heteronormativitet

Samtliga intervjupersoner nämner att de önskar mer kunskap om heteronormativitet. Det var inte helt självklart att man visste vad begreppet heteronormativitet innebar och visste man det hade man inte fått den kunskapen på arbetsplatsen. Oavsett om man anser sig påläst eller inte om ämnet tycker samtliga att det hade varit viktigt att prata om det mer på arbetsplatsen. De tycker sig se att arbetsplatserna är heteronormativa, vilket kan utläsas av citat nedan:

Inte mer än på lunch i lunchrummet sådär, men inget så att vi har det som ett ämne på vår metod. Men det skulle nog vara bra tror jag, för jag tror som sagt att vi har väldigt olika kunskap om det och vi är en väldigt blandad grupp åldersmässigt och bakgrundsmässigt. De diskussionerna som går i lunchrummet är ju de yngre personerna som kanske är mer medvetna och diskuterar de här frågorna, så det hade varit ganska intressant att prata mer om det organiserat. (Intervjuperson A)

I citatet ovan tar intervjupersonen upp hur de yngre är mer insatta och diskuterar ämnet mer, vilket skulle tyda på att kunskapen om heteronormativitet inte är jämnt fördelat på arbetsplatsen och att kunskapen inte har fåtts på arbetsplatsen utan utanför. Kunskap är viktigt för att kunna ta till vara på sitt handlingsutrymme (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). Skulle biståndshandläggarna få mer kunskap om HBTQ och heteronormativitet skulle det kunna leda till att de bättre tar till vara på handlingsutrymmet och att det skulle underlätta för dem i sitt arbete. Intressant är också kontexten där samtalet om heteronormativiteten förs och om man har ett språk eller inte för det (Burr, 2015). I citatet ovan berättar intervjupersonen att de yngre på arbetsplatsen samtalar om ämnet på lunchrasterna, men att man inte talar om det i arbetet. På rasterna verkar vissa på arbetsplatsen ha ett språk för sina tankar om heteronormativitet, men detta språk finns inte i arbetet. De

arbetskamrater som inte deltar i samtalen kan sakna ett språk för det och kan därför inte delta.

Men det lutar väl åt att det är ett mer heteronormativt sätt att tänka. Det gör det. Det är väl större sannolikhet att någon frågar om han har en fru, den här mannen, än någonting annat. Det är ingen som använder ordet partner eller något sådant där könsneutralt, utan då är det ju alltid fru eller man eller dotter eller son, för den delen. Jag tror att det är rätt heteronormativt på det planet, skulle jag nog säga. Där förutsätter man nog ganska mycket. (Intervjuperson E)

Här berättar intervjupersonen om att hen upplever att arbetsplatsen är heteronormativ, framför allt i sättet att prata om och med sina klienter. Norrman, Nilsson och Törnblom (2013) menar att det är viktigt att arbeta med HBTQ-frågor och normkritik på arbetsplatser för att HBTQ-personer inte ska osynliggöras. Tolley och Ranzijn (2006) menar att eftersom att många äldre HBTQ-personer håller sin sexualitet dold så hamnar arbetet med att förbättra bemötandet i skymundan. Enligt den socialkonstruktionistiska tanken blir det intressant att tänka kring språket i det här citatet (Burr, 2015). Intervjupersonen säger att man använder ett heteronormativt språk på arbetsplatsen som förutsätter att alla är heterosexuella. Språket är en stor del av hur vi bygger upp vår syn på samhället och återspeglar sig i allt vi gör. Finns det ingen normkritik i vårt språk kan det tänkas att det heller inte återspeglas i arbetssättet. Då biståndshandläggarna berättar att de inte talar om det på arbetsplatsen är det möjligt att äldre HBTQ-personer osynliggörs. Har man inget språk kan man därför inte tala om det, vilket kan leda till att man inte är medveten om ämnet och därför inte har tillräcklig kunskap om det (Burr, 2015).

5.2.2 Anledningar till varför kunskap behövs om heteronormativitet

En del intervjupersoner anser att kunskap om ämnet kommer att bli mer och mer aktuellt för kommande generationer äldre. Man tänker att kravet på kunskap kommer att öka och att man måste förbereda sig inför det. En annan anledning till varför kunskap behövs som framkommit är det som citatet nedan tar upp.

Jag känner ju bara att jag, och då anser jag mig själv ganska öppen för det, fast jag vet att jag inte är det i alla situationer liksom. Men jag anser mig själv kanske mer öppen än vissa av mina kollegor, och jag kan ändå känna att jag behöver utbildning i hur man ska förhålla sig, vad är det man ska tänka på, är det något speciellt man ska tänka på eller inte. På så sätt tänker jag att jag saknar det ja. För att få någon information om det. (Intervjuperson B)

I citatet ovan uttrycker intervjupersonen en önskan om och ett behov av mer kunskap. Oavsett hur påläst och öppen man anser sig vara menar intervjupersonen att man inte helt kan veta vad som behövs för att vara normkritisk om man inte får mer kunskap om det. McFarland och Sanders (2003) forskning visar på att många äldre homosexuella tycker att socialarbetare behöver mer kunskap om hur livet för homosexuella kan se ut. Detta för att kunna skapa gay-vänliga miljöer. Citatet ovan visar på en vilja även från biståndshandläggare att få mer kunskap just för att känna sig mer påläst och bekväm i sitt arbete. Lindelöf och Rönnbäck (2007) menar att kunskap är mycket viktigt i arbetet som biståndshandläggare och för handlingsutrymmet. Arbetet kan utföras på ett bättre sätt om man känner till och har kunskap om klienten. I detta ingår även att ha kunskap om olika livsstilar. Precis som intervjupersonen tar upp i citatet är det viktigt att få kunskap för att kunna reflektera kring normkritik och HBTQ. Crisp, Wayland och Gordons (2008) forskning visar att det var viktigt att personal som möter äldre HBTQ-personer har kunskap och verktyg för hur de ska bemöta och arbeta med dem för att undvika att diskriminera de äldre. En del i detta är att få kunskap nog för att kunna reflektera kring sina egna förutfattade meningar. I enlighet med detta är biståndshandläggarnas inställning till varför de och alla som jobbar med äldre behöver mer kunskap.

Ja jag tror det, i och med att det här med språket förändras och kunskapen kring HBTQ-personer blir allt större. Och jag tänker att kommande generationer, som blir gamla, jag tror att vi kommer ju få se väldigt mycket mer öppenhet och så. Jag tänker att när 60-talisterna, 70-talisterna blir gamla, som har ett helt annat förhållningssätt till heteronormativiteten då än vad 20, 30, 40-talisterna, till och med 50-talisterna har. Så att det tror jag är en väldigt aktuell fråga, alltså på längre sikt. De som inte är så gamla idag att när de blir gamla så kommer det nog att se annorlunda ut. Det är jag helt övertygad om. Då behövs kunskapen i dessa frågor. Det tror jag. (Intervjuperson E)

Intervjupersonen säger att hen tror att behovet av kunskap kommer att öka, i och med att intervjupersonen upplever att yngre generationer har levt i ett mer öppet samhälle och varit mer öppna själva. Enligt socialkonstruktionismen (Burr, 2015) är hur vi talar om någonting det som formar det som ses som det sanna sättet. I de yngre generationer som intervjupersonen i citatet ovan pratar om talas det i en helt annan utsträckning om andra sätt att leva än det heterosexuella. Homosexuella ses som mer accepterade och man har i större utsträckning kunnat leva som man har velat. Äldre generationer har vuxit upp i ett samhälle som har talat om HBTQ i

negativa ordalag. Fram till 1944 var homosexualitet olagligt i Sverige och efter det sågs det som en sjukdom fram till 1979 (Bromseth & Siverskog, 2016). I intervjuerna med biståndshandläggarna framkommer också att man inte pratar om heteronormativitet på arbetsplatsen. Som tidigare nämnt menar socialkonstruktionismen (Burr, 2015) att sättet vi pratar om något påverkar hur vi ser på det. Enligt intervjupersonerna pratar man inte alls om heteronormativitet på arbetsplatserna, vilket gör att man inte är medveten om den. Man lever i den och kan inte göra någonting åt det. Man är inte normkritisk.

5.2.3 Insatser för HBTQ-personer

Under intervjuerna ställde vi frågan om det fanns några särskilda insatser riktade mot äldre HBTQ-personer. Intervjupersonernas svar var att de inte var riktigt säkra, men att det var flera exempelvis boenden de trodde var på väg att bli HBTQ-certifierade.

Man har ju börjat prata i staden om HBTQ-certifierade äldreboenden och sådana saker vet jag. Att man har försökt att jobba med att diplomera i det. Man har försökt att göra det HBTQ-vänligt. Jag vet att Stockholm har kommit lite längre i det. Där har man till och med någonting som kallas för regnbågsboenden, så vitt jag vet. Något som är HBTQ-certifierat då. Det är någonting vi också fortsätter jobba med i staden vad jag förstår. Det är det jag känner till pågår. Att man försöker certifiera vissa äldreboenden och utbilda personal i HBTQ-frågor. Alltså hur man bemöter HBTQ-personer. (Intervjuperson E)

Vad man kan utläsa från detta citat är en uppfattning om att äldreboenden håller på att utvecklas mot att bli mer anpassade till äldre HBTQ-personers behov. Det fanns en uppfattning om att samtal förs och att det börjar hända saker. I intervjuerna framkom också att det talats om att HBTQ-certifiera andra insatser än boenden.

Jag tror att det är oundvikligt i det långa loppet att inte ta upp de här frågorna för att förr eller senare kommer det att finnas ett sådant tydligt behov av det. Att det kommer verkligen uppdagas ordentligt och det kommer att ställas på sin spets. Därmed inte sagt att det är klart att det finns ett behov idag, kanske större än någonsin tidigare. Alltså vi behöver få fram människor som har liksom levt isolerade i alla sina år, absolut. Men jag tror att kommande generationer kanske kommer att ställa större krav, tvinga upp den här kunskapsnivån mer så. (Intervjuperson E)

Citatet visar på att intervjupersonen tror att diskussioner om specifika insatser och ökad kunskap om HBTQ kommer att vara oundvikliga i framtiden. Biståndshandläggaren menar att yngre generationer kommer ha större krav, även

om dagens äldre också har ett behov av specifika insatser eftersom de har levt under en tid när de inte har kunnat vara öppna med sin sexualitet. McFarland och Sanders (2003) betonade vikten av att äldre HBTQ-personer i behov av stöd möts av HBTQ-vänliga miljöer, då de annars kanske inte får sina behov tillgodosedda och riskerar att diskrimineras. Utvecklingen av specifika insatser blir på så sätt ett välkommet inslag på vägen i att stötta äldre HBTQ-personer i att våga vara öppna med sin sexualitet. Enligt Crisp, Wayland och Gordon (2008) är det viktigt för biståndshandläggare att känna till vilka insatser som finns för att kunna ge klienterna rätt stöd. Då biståndshandläggarna menar att insatser hittills verkar saknas kan de inte erbjuda klienterna rätt stöd ännu. I och med detta begränsas biståndshandläggarnas handlingsutrymme, eftersom de inte har verktyg för att kunna handla. Ramarna minskas eftersom de ännu inte rymmer HBTQ-personer och deras eventuella behov av specifika insatser (Lindelöf & Rönnbäck, 2007).

Enligt Siverskog (2016) uppger många HBTQ-personer att det i deras liv har varit viktigt att umgås med andra HBTQ-personer för att öppenheten om sin icke-heterosexuella sexualitet har kunnat innebära en social exkludering. Siverskog (2016) menar också att många HBTQ-personer i hennes forskning var rädda för att bli dåligt bemötta på äldreboenden. I den heterosexuella matrisen menar Butler (1999/2006) att heterosexualitet och att vara just kvinna och man är normen. Att avvika från detta gör en person svårare att begripa. Heterosexualitet överordnas homosexualitet enligt den heterosexuella matrisen och det skulle kunna göra att man hellre vill umgås och åldras med andra icke-heterosexuella eftersom man inte skulle vara avvikande och underlägsen i en heterosexuell kontext. Att erbjuda specifika HBTQ-insatser kan därför vara en del i att hjälpa de äldre att vara öppna, vilket intervjupersonen menade var en viktig uppgift inom äldreomsorgen. Enligt Halberstam (2005) är normen att leva ett linjärt heteronormativt liv. Queer tid innebär att människor får leva sina liv som de vill, hur de vill. Då biståndshandläggarna uppmärksammat ett behov av HBTQ-insatser kan de sägas gå emot den heteronormativa uppfattningen av hur livet ska se ut för äldre personer. Genom att uppmärksamma ett behov som inte är heteronormativt blir de normkritiska.

5.2.4 Äldreomsorgen på efterkälke

En aspekt som dyker upp i några av intervjuerna är att en del av svårigheten med heteronormativitet och äldre kan bero på att man ser äldre som äldre utan sexualitet eller övriga problem än de just åldersrelaterade.

Jag tror också med äldre på något sätt att när man blir äldre, då skalas liksom hela ens sexualitet av på något sätt, att man blir bara äldre. Alltså det gäller ju med allting. Vi pratar behov, men vi pratar liksom aldrig om sexuella behov. Vi pratar ju aldrig om det. Sen är det en väldigt privat grej, men man pratar liksom aldrig sexualitet på det sättet. Det är väl kanske därför det blir lite förvånande också: "Aja, men det är två män som lever tillsammans". (Intervjuperson C)

Biståndshandläggaren berättar om hur de på hens arbetsplats aldrig pratar om äldre tillsammans med sexualitet, eftersom äldre inte anses ha någon sexualitet kvar när de åldras. Burr (2015) redovisar Wittgensteins tankar om språk där han menar att vi genom språket tilldelar fenomen mening. Det blir intressant att utgå från den synen i analysen av det här citatet. Intervjupersonen säger här att ordet äldres mening i sin kontext på hens arbetsplats betyder en äldre person utan sexualitet. Vidare berättar hen om hur hen tror att det kan vara därför man kan bli förvånad av en samkönad relation. Intressant är också vad som menas med behov. För olika människor och inom olika professioner kan det ha olika innebörd. Intervjupersonen menar att sexualitet inte är en del av de behov de bedömer eller pratar om och att det därför inte alls finns med. Att sexualiteten finns med eller inte i ordets mening har inte med vilken sexualitet man har att göra med, utan det finns inte alls med. Det blir också intressant att analysera citatet nedan på samma sätt:

Det känns som att det är också den här traditionen i äldreomsorgen: äldre är bara äldre. Det finns fortfarande det liksom. Om man tänker till exempel våld i nära relationer, det är liksom att "åh vi ska försöka få igång det här nu i äldreomsorgen!". Det är inte som att det är nytt precis, alltså om man tänker individ och familjeomsorgen så känns det som att de har kommit mycket längre. Alltså äldreomsorgen den haltar efter lite. Vi glöms ofta bort i det. Det är som att socialtjänsten är IFO liksom och sen äldreomsorgen är någonting annat. Det är ju lika mycket socialtjänsten som någonting annat egentligen. Men det känns lite som att det kan bli en konsekvens av det så att många sådana här saker hamnar på efterkälken för att det är äldreomsorgen. Och det tycker jag är jävligt trist. (Intervjuperson C)

Samma biståndshandläggare fortsätter berätta om att hen upplever att äldreomsorgen är eftersatt, eftersom äldre endast ses som gamla människor utan andra eventuella egenskaper. Även här ser man att ordet äldres innebörd har varit begränsad och fortfarande är. "Äldre är bara äldre" blir ett intressant uttalande då

det innebär att man har en förståelse för vad det begreppet innebär, vad är det att vara äldre och vad är bara med det? I det här fallet är det ordet "bara" intervjupersonen menar, därför att det har en begränsad innebörd som gör att man inte pratar om ämnen för att det "inte finns" hos äldre. Att man talar om äldre som att "äldre är bara äldre" kan också tyda på att man skulle behöva mer kunskap om ämnet. Lindelöf och Rönnbäck (2007) menar att kunskap om ramarna och de praktiska färdigheterna är viktigt för att förstå sitt handlingsutrymme. En brist på kunskap skulle kunna begränsa handlingsutrymmet eftersom man då inte skulle veta om allt som finns att göra eller vad som behövs göras.

5.3 Föreställningar om familj

5.3.1 Heteronormativ familjesyn

Under intervjuerna frågades biståndshandläggarna om hur klientens familj såg ut och vilka som ingick i den. De flesta biståndshandläggarna menade på att det kunde se olika ut, men att familjen oftast bestod av barn och en partner av motsatt kön. Familjen beskrevs som dem klienten hade ett biologiskt band till.

Nej men oftast är det ju en man och en kvinna som lever ihop. Alternativt så är man änka eller änklings. Så har man haft en fru eller man. Ibland har de barn. Oftast har de barn. Jag tror att jag kanske har träffat en som inte har barn. Men annars så har de barn och barnbarn. Så det är så, deras nätverk. (Intervjuperson B)

Biståndshandläggaren berättar här om att klientens familj består av en partner av motsatt kön och deras barn. Citatet från Intervjuperson B visar på en heteronormativ syn på familjen. Klienten framställs som heterosexuell. Enligt socialkonstruktionismen framställs heterosexualitet som den naturliga sexualiteten. Detta på grund av i samhället dominerande biologiska och evolutionära diskurser med en reproduktiv syn på sexualitet. Att ha en annan sexualitet än heterosexualitet ses därför som onaturligt eftersom den inte är reproduktiv (Burr, 2015). Biståndshandläggarnas bild av klientens familj som främst bestående av barn kan bero på de hegemoniska teorierna i samhället om sexualitet som reproduktiv. Utgångspunkten att den heterosexuella kärnfamiljen ses som det normala och att alla andra varianter av familjekonstellationer inte ses som normalt visar på hur vi delar upp världen i dikotomier, vilket biståndshandläggarna tycks ha gjort (Burr, 2015). Enligt den heterosexuella matrisen är normen att vi ser det som naturligt att en man och en kvinna åtrår

varandra och får biologiska barn med varandra. För att inte avvika för mycket från normen väljer många att leva i heterosexuella familjer och skaffa biologiska barn (Butler, 1999/2006). Både Willis et al. (2016) och McFarland och Sanders (2003) resultat överensstämde med detta, då de fann att många äldre HBTQ-personer levde i heterosexuella förhållanden hela livet för att dölja sin sexualitet och därmed försökt att undvika diskriminering.

Hur klientens familj är konstruerad behöver inte säga någonting om klientens sexualitet. Den heterosexuella matrisen låter oss förstå varför biståndshandläggarna verkar följa den heteronormativa föreställning av familj som dominerar i dagens samhälle. En av anledningarna till detta kan vara att de, som socialkonstruktionismen menar, skapar sin förståelse av världen i vissa kontextuella förutsättningar (Burr, 2015). Om samhällskontexten ser ut som sådan att den är heteronormativ blir det inte konstigt att biståndshandläggarna skapat en förståelse av klientens familj som heterosexuell eftersom de påverkas av omgivande kontexter.

Att det är väldigt starkt att "ja men man ska hitta någon. Jag som kvinna ska hitta en man. Gärna att han kan ha lite mer lön så att han kan försörja mig". Nej nu spinner jag iväg här! Men alltså lite så att det blir den här att "när ska du träffa en tjej?". Det finns den här hetsen. Och likadant upplever man med barn också. Små barn man matar fullt med "men ååh, titta här nu, de kommer att bli ett sött par sen!". Och då utgår man ju från att det är en pojke och en flicka. Så redan där sätter man liksom standarden för vad som är okej och inte okej. Folk ofta utgår ifrån frågan "ja men har du någon pojk- eller flickvän?" istället för att fråga "har du någon partner?". (Intervjuperson C)

Intervjuperson C beskriver att hen märker av en heteronormativ förväntning på hur familjen ska se ut i samhället. Detta innebär inte bara en föreställning om att familjen består av ett olikkönat par med biologiska barn, utan också en föreställning om att detta är en naturlig del av livet vid vissa förutbestämda tidpunkter. Som ung ska man gå igenom sin första heterosexuella kärlek. Som vuxen ska du stadga dig och skaffa biologiska barn och när du blir gammal ska du få barnbarn (Halberstam, 2005). Citatet visar på att heteronormativiteten är påtaglig under hela livet vad gäller relationer. Queer temporalitet är istället ett normkritiskt sätt att leva sitt liv på, där personer får leva sitt liv med vem de vill och hur de vill utan att följa normen (Halberstam, 2005). Citatet visar på en medvetenhet om heteronormativitetens närvaro, vilket kan tyda på den normkritik som queer temporalitet innebär. I enlighet med queer temporalitet är Heaphys

(2009) forskning som pekar på att många HBTQ-personer inte lever ett heteronormativt liv. Heteronormativa föreställningar på familj medför också en syn på relationer som tvåsamma, vilket den heterosexuella matrisen bekräftar (Butler, 1999/2006). I och med att människor utgår från en heteronormativ föreställning på relationer och livet handlar de också efter den, vilket citatet också visar. Enligt ett socialkonstruktionistiskt perspektiv skapas vad som ses som verkligt och mest naturligt genom interpersonella interaktioner, vilket betyder att hur man handlar är med och befäster detta (Burr, 2015). Om biståndshandläggarna utgår från en heteronormativ syn på familj är de med och skapar normen. Ifrågasättande av normen, vilket citatet ovan visar på, blir det som kan förändra normen (Burr, 2015).

5.3.2 Klientens nätverk

Även om inte vem som helst ansågs tillhöra familjen enligt de flesta biståndshandläggarna, resonerade de istället om klientens nätverk där vem som helst kunde ingå, oavsett biologiska band.

Jag tror att jag använder ord som närstående, anhörig och jag brukar nog alltid vänta in ifall om de vill prata om sin familj. Vi har ju en fråga där man fyller i ifall man vill uppge några anhöriga eller närstående för att vi ska kunna ha kontakt. Då kan ju det vara vad som helst. Det behöver inte vara syskon - det kan vara en nära vän, det kan vara precis vem som helst. (Intervjuperson D)

Citatet visar här att just denna biståndshandläggare inte ens väljer att använda begreppet familj över huvud taget, utan väljer begreppet anhöriga där hen menar att vem som helst kan ingå. Detta stämmer överens med övriga biståndshandläggares tankar om att nätverket kan inkludera fler personer än vad familjen kan göra. Om man ser till Heaphys (2009) och Siverskogs (2016) forskning visar den på att HBTQ-personer ofta lägger stor vikt vid den valda familjen, och framförallt sina vänner. Detta främst på grund av att de kan dela erfarenheter med likasinnade. Heaphy (2009) och Siverskog (2016) menar vidare att den biologiska familjen inte har en självklar plats i HBTQ-personers liv, då många tar avstånd från dem när de kommer ut. Genom att biståndshandläggarna menar att vem som helst kan ingå i det de kallar för nätverk öppnar de upp för det Heaphy (2009) kallar för den valda familjen. Det ska dock påpekas att det är skillnad på nätverk och familj och att synen på familjen fortsatt är ganska

heteronormativ då man med familj menar den biologiska familjen. Den valda familjen definieras här som valda anhöriga.

Enligt Halberstam (2005) finns det en norm som utgår från att man lever sitt liv linjärt med heterosexuella förhållanden. Utifrån biståndshandläggarnas tankar om att vem som helst kan vara anhörig till klienterna kan de sägas frångå den heterosexuella normen. Detta eftersom de ser på klientens anhöriga som flytande, vilket är en queer syn på tid och livslopp innebär (Halberstam, 2005). Att kunna se världen som inte endast bestående av dikotomier, utan en mängd variationer, visar på socialkonstruktionistiska tankar (Burr, 2015). Vad detta visar är att biståndshandläggarna främst har en heteronormativ syn på äldres familjer, men inte på deras anhöriga där de istället öppnar upp för en mängd varianter. Detta skulle kunna tyda på en viss normkritik i deras definition av anhöriga, då de kan bestå av den valda familjen utan att ifrågasättas och därmed avvika från normen. Eftersom de fortfarande gör en viss skillnad på anhöriga och familj visar de inte på normkritik vad gäller själva begreppet familj, men på normkritik i deras definition av vilka de anhöriga är.

5.4 Det professionella mötet

5.4.1 HBTQ och heteronormativitet i praktiken

Intervjupersonerna lyfter att för biståndshandläggarnas bedömning spelar det ingen roll vilken sexualitet de äldre har och därför frågar man heller inte om det. Några av intervjupersonerna hade mött HBTQ-personer i sitt arbete. Dem man mött som man visste var HBTQ-personer var öppna med det och hade själva fått ta initiativ till att berätta eller så var det något biståndshandläggarna listade ut vid mötet.

Några av dem har varit öppna, andra har jag ju listat ut det och sen så har vi liksom fortsatt att ses och då stämde det ju. Sen har jag ju säkert missat ett antal... Och det är egentligen okej för det är inte riktigt därför jag är där. (Intervjuperson D)

Intervjupersonen i citatet ovan menar att klientens sexualitet inte är viktig när det kommer till bedömning. Hen menar att bedömningen inte bör påverkas av den äldres sexualitet, utan ska vara lika för alla. Halberstam (2005) menar att vissa sätt att leva sitt liv har blivit normativa. Bland dessa finns föreställningen om att äldre

personer har barn och barnbarn och att de förväntas vilja leva så länge som möjligt. Utgångspunkten att sexualitet inte spelar in vid bedömning av behoven kan på så sätt vara en del av normen, eftersom det finns ett förgivettagande i samhället om att alla är heterosexuella enligt den heterosexuella matrisen (Butler, 1999/2006). Eftersom heteronormativiteten enligt Halberstam (2005) är en del av hur vi ser på livet och vad som ingår där kan det tänkas att det påverkar synen på människors eventuella behov. Tolley och Ranzijns (2006) studie visade på att professionellas synsätt på äldres behov som likadana oavsett sexualitet snarare kunde riskera att man missade en stor del av de behoven som de äldre faktiskt har. Som HBTQ-person kan man ha andra behov än vad heterosexuella personer har, varför det är viktigt att också se sexualiteten som en del i det som avgör behoven (Tolley & Ranzijn, 2006).

Norrman, Nilsson och Törnblom (2013) uppmärksammade ett likabehandlingsperspektiv inom äldreomsorgen som visade på att professionella utgår från att alla personer ska bemötas och bedömas på samma sätt, vilket också biståndshandläggarna i vår studie tycks utgå från. Dock kan detta leda till att äldre HBTQ-personers behov osynliggörs eftersom de inte får chansen att berätta om hur deras sexualitet är en medverkande faktor i deras behovsbild. På samma sätt kan intervjupersonerna i vår studie och deras tankar om likabehandling också innebära ett osynliggörande. Detta är något som även Willis et al. (2016) påpekar. Deras resultat visade på att sexualitet oftast utelämnades ur arbetet med de äldres behov, vilket ledde till att många äldre inte kände sig sedda. Även om likabehandlingsperspektivet är antaget i all välmening kan det få motsatt effekt och HBTQ-personer riskerar diskriminering. Tanken om att likabehandling är det mest rättvisa blir således omedvetet en heteronormativ tanke. Att komma ifrån det kan dock vara svårt, vilket citatet nedan visar,

Ja det här är lite svårt för mig, hur skulle jag ställa den frågan? Men absolut man skulle ju vilja veta naturligtvis, dels för att på något sätt visa att det är lugnt eller så. Försöka avdramatisera det hela så att de inte gör så här för att gömma det på något sätt. Du vet... Tystar ner det. Absolut man skulle ju gärna liksom vilja lyfta personerna och visa att det är okej, men samtidigt hur skulle man göra det utan att det blir konstigt? Jag bara sitter och förutsätter och det kanske slår helt fel. Så jag tror inte att jag hade frågat. Det tror jag inte. Det skulle nog till väldigt mycket för att jag hade frågat faktiskt. Då hade jag fått vara väldigt säker, det är klurigt... (Intervjuperson E)

I citatet funderar intervjupersonen kring hur, eller om, man ska fråga om den äldres sexualitet. Hen kommer fram till att hen inte hade frågat om det för att undvika att den äldre tar illa upp. Det kan vara så att diskussionen om att fråga eller inte är påverkad av heteronormen och att det inte egentligen är relevant för bedömningen i sig. Ambjörnsson (2016) menar att när man lever i utkanten av den heterosexuella normen blir man svårare för omgivningen att begripa. Det kan tänkas att man därför tror att man ska behöva göra något annorlunda i själva bedömningsarbetet därför att man blir förvirrad av den normbrytande situationen. Själva diskussionen om frågandet kring sexualitet kan visa på en förvirring kring normbrytande situationer. Detta eftersom man inte vet vad som förväntas av en i situationen. Vad det också kan tänkas visa på är behovet av kunskap inom området.

Enligt ett socialkonstruktionistiskt perspektiv behövs ett språk för att kunna uttrycka sig om olika fenomen. Saknas språket kan man heller inte tala om fenomenet. Vad som finns med i språket är kontextuellt, då vissa fenomen inte finns uttryckt för i vissa sammanhang, medan de återfinns i andra (Burr, 2015). Intervjupersonen visar i citatet ovan på en osäkerhet kring hur hen ska tala om normbrytande sexualitet i samband med äldre, vilket kan tyda på att normbrytande sexualitet saknar ett språk inom äldreomsorgen. För att få ett språk och kunna uttrycka sig om fenomenet behövs därför också kunskap. Eftersom biståndshandläggares praktik är uppbyggt av olika ramar behövs kunskap för att kunna handla mellan dem (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). För att kunna förmedla kunskap behövs också språket, vilket visar på hur språk och kunskap är beroende av varandra och ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på handlingsutrymme lämpar sig. Vikten av kunskap är något som också Crisp, Wayland och Gordon (2008) påtalar i sin studie. De menar att personal inom äldreomsorg behöver kunskap om HBTQ-historia, om olika insatser och riktlinjer och om olika livsvillkor som kan tänkas påverka hur HBTQ-personens liv ser ut. Om de har denna kunskap kan de på rätt sätt möta äldre HBTQ-personers behov, och därmed optimera handlingsutrymmet (Crisp, Wayland & Gordon, 2008). Willis et al. (2016) menar att om kunskap saknas kan inte arbete utföras på bästa sätt eftersom inte allas behov kan tillgodoses.

Ytterligare en aspekt som citatet ovan visar på är hur klienten inkluderas i praktiken och får styra samtalet, då biståndshandläggaren menar att klienten avgör vad som är okej att fråga om eller inte, även om det är biståndshandläggarens uppgift att tolka situationen. På så sätt blir klienten omedvetet en del av det som utgör handlingsutrymmet eftersom hen får sätta ramarna kring arbetet (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). Enligt Lipsky (2010) befinner sig socialarbetarna mellan klient och ramar, vilket visar på hur klienten är en del av handlingsutrymmet. Att inkludera klienten kan därför vara en del i att ha ett öppet klimat som tillåter alla olika sexualiteter. Enligt Crisp, Wayland och Gordon (2008) är det viktigt att låta äldre själva få styra och sedan som professionell acceptera valen för att skapa ett öppet och accepterande klimat. Om klienten får styra kan det således innebära att biståndshandläggarna skapar en normkritisk och accepterande praktik.

5.4.2 Bemötande

Något som alla biståndshandläggare nämnde under intervjuerna var vikten av ett gott bemötande. Oavsett vem individen är och vilken sexualitet hen har menade de att alla har ett behov av att få ett bra bemötande.

Det är ju inte så intressant, utan det är mer att man ser människan som den är och vad den har för behov och sen om den väljer att gå klädd i kvinnokläder fast det är en man, det har jag liksom inga åsikter om eller så. Utan jag hoppas att jag bemöter de människorna på samma sätt som jag bemöter alla, med öppet sinne och som verkligen försöker se till behoven och inte döma utifrån hur de väljer att leva. Jag hoppas att jag är på det sättet för att det är så jag försöker att tänka när det gäller alla andra variationer av människor man möter. Det har liksom ingen betydelse vem man är eller vad man står för, utan alla är ju lika inför lagen och ska få en professionell bedömning utifrån behoven och inte vad det är för individer, hoppas jag! (Intervjuperson A)

Biståndshandläggaren berättar om hur hen hoppas att hen har ett lika gott bemötande oavsett vem klienten är. Hen menar att det inte ska spela roll om klienten avviker från normen, för alla har ändå rätt till samma goda bemötande. Citatet visar på behovet av ett öppet sinne och gott bemötande, vilket stämmer överens med Willis et al. (2016), Norrman, Nilsson och Törnbloms (2013), Hughes (2009) samt Siverskogs (2016) studier som visar på att det är det de flesta äldre HBTQ-personer efterfrågar. Att alla klienter ska få ett bra bemötande kan kopplas till Norrman, Nilsson och Törnbloms (2013) studie som diskuterar enhetschefer inom äldreomsorgens tankar om att alla individer ska behandlas lika, vilket kan leda till att HBTQ-personers behov hamnar i skymundan. I

biståndshandläggarnas fall har de ett likabehandlingsperspektiv vad gäller tanken om ett bra bemötande. I och med att de menar att alla oavsett kategori har behov av ett bra bemötande visar de på att ett likabehandlingsperspektiv inte behöver betyda att HBTQ-personer osynliggörs. Vad ett bra bemötande är enligt citatet ovan är att se individen och dess behov med ett öppet sinne, vilket betyder att bemötandet är anpassat efter vem de möter. Sett ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv blir det individanpassade bemötandet normkritiskt, eftersom de inte på förhand avgjort hur vissa grupper ska bemötas och vilket sätt som är det bästa sättet att bemöta på. Individanpassat bemötande blir ett tecken på att världen inte uppfattas som uppbyggd av dikotomier, utan av variationer (Burr, 2015).

Att ha ett bra bemötande gentemot sin klient sägs av flera biståndshandläggare ingå i jobbet. Bra bemötande blir på så sätt en del av de normer som bildar ramarna som omger arbetet. Hur det goda bemötandet ska utformas blir upp till varje biståndshandläggare eftersom de med sitt handlingsutrymme förhåller sig till ramarna som omger professionen (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). De kan med sitt handlingsutrymme avgöra om de ska vara normkritiska i mötet med klienten, eftersom ramarna endast förutsätter att de ska ha ett bra bemötande men inte hur detta ska utföras. På så sätt ställs också krav på att biståndshandläggarna har verktyg att kunna avgöra vad ett gott bemötande är. Ju fler verktyg man har, desto större blir handlingsutrymmet (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). Ökad kunskap och riktlinjer för ett gott bemötande skulle kunna vara sådana verktyg. Detta överensstämmer med Crisp, Wayland och Gordons (2008) forskning som visar på att det krävs kunskap för att kunna bemöta äldre HBTQ-personer på rätt sätt.

5.5 Centrala slutsatser

Syftet med vår studie var att undersöka hur biståndshandläggare inom äldreomsorgen förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete med äldre, samt att undersöka om och i så fall hur heteronormativitet är en del av framställningen av biståndshandläggares bild av äldres familj och relationer. Detta för att få en djupare förståelse av biståndshandläggarnas arbete med äldre HBTQ-personer. Vi kommer nedan att redogöra för hur vi har svarat upp mot studiens frågeställningar samt studiens centrala slutsatser.

Hur ser biståndshandläggarnas inställning till heteronormativitet i arbetet ut?

Biståndshandläggarna berättar att de inte har någon särskild erfarenhet av att möta äldre HBTQ-personer i sitt arbete och att det därför är svårt att veta hur de jobbar med HBTQ-personer och normkritik. De antar enligt den heterosexuella matrisen att annan sexualitet än heterosexualitet skulle märkas av eftersom den avviker från det som ses som normalt (Ambjörnsson, 2016). Detta visar på en heteronormativ utgångspunkt i arbetet. De redogör för att de märker av en heteronormativ inställning överlag på sin arbetsplats och genom sina egna berättelser om t.ex. deras uppfattning av klientens familj ger de själva exempel på hur arbetet inte är normkritiskt. Dock visar de på en medvetenhet om olika livsvillkor och att de gärna vill ha mer kunskap och verktyg, med andra ord öka sitt handlingsutrymme (Lindelöf & Rönnbäck, 2007) så att de lättare kan arbeta normkritiskt. En socialkonstruktionistisk ansats visar på att inställning till och uppfattning av ett visst fenomen bygger på interpersonella handlingar i olika kontexter (Burr, 2015). Om biståndshandläggarna är heteronormativa i sitt arbete eller inte beror därför till viss del på den omgivande samhällskontexten och hur den konstruerat normer om sexualitet. På så sätt är de äldre också påverkade av samma normer vilket är en medverkande faktor till om de är öppna med sin sexualitet eller inte (Burr, 2015). Dominerande normer påverkar således biståndshandläggares möjlighet att vara normkritiska, eftersom heteronormativiteten begränsar både deras egna och de äldres möjligheter att vara ifrågasättande och våga gå emot normativa förväntningar.

Hur handlar biståndshandläggare i praktiken i det professionella mötet med äldre HBTQ-personer?

Biståndshandläggarna verkar utgå från ett likabehandlingsperspektiv i mötet med sina klienter. De menar på att de bedömer och bemöter alla sina klienter på samma sätt utan att deras sexualitet ska spela roll. Detta kan medföra att de osynliggör äldre HBTQ-personers behov om biståndshandläggarna väljer att inte benämna sexualitet, vilket Tolley och Ranzijn (2006), Norrman, Nilsson och Törnblom (2013) samt Willis et al. (2016) alla tar upp i sina studier. Att utgå från ett likabehandlingsperspektiv kan medföra att klienterna bemöts enligt en heteronormativ syn på behov och därför inte får sina behov tillgodosedda på bästa sätt. I och med att biståndshandläggarna också

anpassar sitt arbete med klienten efter vad klienten efterfrågar kan de samtidigt sägas vara normkritiska i sitt handlande. Detta eftersom de bemöter klienterna efter vilka behov de har och inte efter en förutbestämd idé om att alla klienter är likadana. Med sitt handlingsutrymme som tillåter både klienten att styra och dem själva att bemöta klienten på ett gott sätt har de möjligheten att vara normkritiska i sitt handlande, eftersom det är de som styr hur de använder sitt handlingsutrymme (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). Biståndshandläggarna är således både heteronormativa och normkritiska i sin praktik. Med tanke på att de saknar möten med HBTQ-personer som de har varit medvetna om är det svårt att veta hur de faktiskt skulle agera i ett professionellt möte. Svaren bygger på antaganden om hur de tror att de skulle handla. Eftersom de kan tänka kring och prata runt ämnet tolkar vi det som att det finns en viss kunskap och medvetenhet om heteronormativitet. De kan röra sig inom professionens ramar på så sätt att de kan fundera över hur de skulle agera, men eftersom de upplevt att de inte mött så många öppna äldre HBTQ-personer kan de inte använda sitt handlingsutrymme i praktiken (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). Om de istället hade fått mer kunskap hade de kunnat optimera användandet av sitt handlingsutrymme och därmed ökat möjligheterna för att vara normkritiska. Enligt Butler (1999/2006) handlar människor inom en heterosexuell förståelseram av verkligheten. Med ökad kunskap kan biståndshandläggarna lättare röra sig mellan ramarna som utgör deras handlingsutrymme samt handla utanför den heterosexuella ramen och på så sätt vara normkritiska i sin praktik.

Hur ser biståndshandläggares kunskap om heteronormativitet ut och får de chans att utveckla den på sin arbetsplats? Biståndshandläggarna efterfrågar alla mer kunskap om både heteronormativitet och äldre HBTQ-personer. Genom analysens gång har vi märkt av att biståndshandläggarna alla har en ungefärlig uppfattning av vad heteronormativitet är, men att de saknar hur de kan använda sig av denna kunskap i praktiken, och då framförallt vad gäller bemötande. Enligt den socialkonstruktionistiska synen på språk, som menar att för att kunna uttrycka oss om fenomen krävs det ett språk, verkar det som att det saknas ett språk för att kunna uttrycka sig om heteronormativitet och äldre HBTQ-personer inom äldreomsorgen (Burr, 2015). Det verkar även saknas ett språk för att vara normkritiska i mötet med de äldre, eftersom de uttrycker svårigheter att tala om

sexualitet med den äldre. Att tala med och om äldre på något annat sätt än som heterosexuella personer utan sexualitet är något som inte görs inom äldreomsorgen, vilket visar på att det saknas ett språk. Med språk kommer också kunskap, då kunskap till viss del utvecklas när man talar om det (Burr, 2015). Handlingsutrymmet är på så vis begränsat av bristen på kunskap (Lindelöf & Rönnbäck, 2007). Arbetsplatsens bidrag till utveckling av kunskap består främst av kollegiala diskussioner, men eftersom de menar på att arbetsplatserna har en heteronormativ utgångspunkt är dessa diskussioner ovanliga. Likt resultat från Crisp, Wayland och Gordon (2008), McFarland och Sanders (2003) samt Tolley och Ranzijn (2006) visar vår empiri på att det saknas kunskap inom området, men att det efterfrågas mer för att de ska kunna utföra arbetet på bästa sätt.

Vilken bild av klienters familj och relationer ger biståndshandläggarna uttryck för? Vår empiri visar att biståndshandläggarna ger uttryck för en heteronormativ föreställning av den äldres familj. De utgick i grunden från att familjen bestod av en partner av motsatt kön och deras gemensamma barn, vilket tyder på att de påverkats av den heterosexuella matrisen (Butler, 1999/2006). Utifrån dominerande samhällsnormer konstrueras världsuppfattningen, varför biståndshandläggarnas bild av en heterosexuell familj är kontextbunden och därmed också föränderlig. Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är det inte konstigt om biståndshandläggarna har en heteronormativ uppfattning av familj, eftersom man påverkas av de omgivande normerna i såväl samhället som på arbetsplatsen som beskriver heterosexuella familjer som de naturliga (Burr, 2015). Vad gäller klientens relationer gav de istället uttryck för en normkritisk bild där vem som helst kunde ingå i klientens nätverk. I enlighet med queer temporalitets normkritiska syn på heterosexuella förväntningar på familj och livslopp har biståndshandläggarna beskrivit en syn på anhöriga som att de kan innefatta precis vem som helst (Halberstam, 2005). De har öppnat upp för det Heaphy (2009) kallar för den valda familjen. Däremot har de ofta särat på familj och anhöriga vilket tyder på en heteronormativ syn på vad en familj är och att familjen är den biologiska. Detta visar på att biståndshandläggarna till viss del ger uttryck för en heteronormativ bild av klientens familj samtidigt som de ger uttryck för en normkritisk bild av klientens relationer.

6. Avslutande diskussion

I studiens avslutande kapitel kommer vi först att diskutera vidare våra centrala slutsatser och vår empiri. Slutligen kommer förslag kring framtida forskning att presenteras.

6.1 Vidare diskussion

Vår empiri visade att biståndshandläggarna hade en grundläggande kunskap kring vad heteronormativitet innebar, men att de saknade kunskap för att kunna tillämpa normkritik i vissa aspekter av sitt yrke. Vi fann det mycket intressant att resultatet varken visade på en helt heteronormativ eller helt normkritisk praktik och tankar hos biståndshandläggarna, utan resultatet var snarare något där emellan. Vi undrar om inte detta kan bero på att de har den grundläggande kunskapen, men att den inte är utvecklad. Likt handlingsutrymme (Rönnbäck & Lindelöf, 2007) kan det jämföras med att de har ramarna att agera inom men saknar verktyg för att optimalt kunna röra sig mellan dem. Handlingsutrymmet blir centralt i diskussionen om kompetensutveckling. Medvetenheten om att de inte har tillräcklig kunskap menar vi pekar på en medvetenhet om heteronormativitetens och HBTQ-personers närvaro i professionen. De efterfrågade mer kompetens och erfarenhet, vilket enligt en socialkonstruktionistisk ansats tyder på att de har ett språk, och därmed kunskap, för att kunna uttrycka sig om fenomenen (Burr, 2015).

Det är inte säkert att det nuvarande språket räcker till för en normkritisk praktik som erkänner och tillgodoser äldre HBTQ-personers behov i en bred bemärkelse. Om de inte hade varit medvetna om att de ibland är heteronormativa i sina möten med klienter menar vi att de hade varit än mer heteronormativa. Ett steg till att bli normkritisk är att kunna ifrågasätta dikotomierna, vilket vi menar att biståndshandläggarna gör genom att vara medvetna om att det finns olika gråzoner av verkligheten. Hur mycket kunskap man har spelar egentligen ingen roll om man inte kan se gråzonerna, även om kunskap och medvetenhet kombinerat skulle ge bäst resultat. Kunskap kan tänkas bidra till en medveten praktik, vilken i sin tur kan bidra till en normkritisk praktik. En normkritisk praktik kräver både kunskap

och medvetenhet. Enligt vår åsikt är, precis som de själva menar, området på väg att utvecklas även om det behövs göras mycket mer.

Vad vi tidigt märkte var att det fanns en stor avsaknad av att ens ha mött den grupp som diskussionerna rörde. Intervjuerna bygger således främst på tankar om äldre HBTQ-personer och inte i lika stor utsträckning på erfarenhet av dem. Vi anser det vara anmärkningsvärt att det saknas möten med HBTQ-personer inom området, då det inte saknas HBTQ-personer. Av någon anledning verkar biståndshandläggarna inte lyckas fånga upp uttryck av och diskussioner om klienters sexualitet, eller så är de äldre särskilt måna om att inte vara öppna med sin sexualitet. Detta kan i sin tur bero på att biståndshandläggarna inte skapar möjligheten för de äldre att vara öppna, eftersom de inte diskuterar äldres sexualitet. Ett möte med en biståndshandläggare innebär att man är i behov av någon slags hjälp och stöd, vilket innebär att de är i underläge gentemot biståndshandläggarna. Precis som i all myndighetsutövning är maktskillnaden mellan klient och handläggare påtaglig. En sexualitet sedd som avvikande kan vara en ytterligare del som förstärker maktskillnaden. Om den äldre hela livet har hållit sin sexualitet hemlig för omgivningen, vad finns det då för anledning till att komma ut för första gången för en företrädare för en myndighet? Trots att det är viktigt att vara normkritiska och ha kunskap och ett gott bemötande som biståndshandläggare kanske det inte endast är hos biståndshandläggarna som själva processen för att få äldre att våga vara öppna med sin sexualitet ligger. Det är kanske snarare något som hela samhället måste jobba med. Att ha en HBTQ-vänlig praktik ser vi snarare som en del i processen, inte som enda ansvariga.

Till skillnad från Tolley och Ranzijns (2006) studie gav inte biståndshandläggarna uttryck för att helt sakna kunskap eller ha en uteslutande heteronormativ bild av världen. Tvärtom gav de intryck av att besitta kunskap nog för att i vissa aspekter kunna vara normkritiska. Däremot berättar samtliga att de tror att kunskapsnivån och förhållningen till heteronormativitet till viss del beror på vilken utbildning man gått och vilken generation man tillhör, vilket även vi som genomförde intervjuerna märkte av. Det är först på senare år som socionomprogrammet har integrerat diskussioner om sexualitet och heteronormativitet genomgående under utbildningen. Relativt nyutexaminerade socionomer har redan innan de börjat

jobba mer kunskap om ämnet, då de lärt sig att vara normkritiska redan från början. På så sätt får mer etablerade biståndshandläggare själva ta ansvar för att få samma kunskap som de yngre, vilket intervjupersonerna bekräftade. De menade att den yngre generationen med biståndshandläggare växt upp i ett klimat som har varit mer tillåtande och öppet för HBTQ-personer än vad biståndshandläggare som är uppvuxna runt 60- och 70-tal har gjort. Även det skulle göra att nyutexaminerade socionomer, med förutsättning att de börjat studera tidigt, har ett övertag vad gäller kunskap och verktyg för normkritisk praktik. Ett par av intervjupersonerna tog upp att de trodde att utvecklingen av sociala medier har påverkat både deras egen och samhällets medvetenhet om normer och olika livsvillkor. Detta visar återigen på hur stor inverkan samhällsutvecklingen har på människor och deras föreställningar. På så sätt blir tid en central del i intervjupersonernas berättelser. Både tid i den bemärkelse vad gäller vilken tid samhället befinner sig och tid som i hur länge man har levt.

6.2 Framtida forskning

För framtida forskning finner vi det intressant att undersöka hur man kopplar olika egenskaper och sätt att leva till olika åldrar. Under genomförandet av studien noterade vi att det verkade finnas föreställningar om äldre och om åldrande som asexuella. Detta skulle kunna förklara avsaknaden av forskning som kombinerar äldre med ett HBTQ-perspektiv eftersom man ändå ser de äldre som att de inte har någon sexualitet. Om en ny studie gjordes med samma syfte som vi utgick ifrån, men istället tillämpade ett teoretiskt ramverk med teorier om äldre och åldrande, hade studien fått ett helt nytt fokus på hur ålder och HBTQ och heteronormativitet samspelar. För att undersöka åldrande närmare i samband med heteronormativitet skulle det inte krävas nya forskningsfrågor utan snarare nya teoretiska perspektiv på liknande syfte som vi utgick från.

I de fall som intervjupersonerna diskuterade kring hur arbetsplatsen bidrog till deras kompetensutveckling nämndes det att om den på något sätt bidrog var det genom kollegiala utbyten, inte organisatoriska. Arbetsgivaren var inte delaktig i kunskapsutveckling, utan det låg på ens eget ansvar att öka sin kompetens. Då biståndshandläggarna upplevde att äldreomsorgen var under utveckling och på

väg mot en mer HBTQ-vänlig praktik finner vi det intressant att vidareutveckla forskning med organisatoriskt perspektiv på äldre HBTQ-personer och heteronormativitet. Det stöd som äldre får i hemmet eller på boenden ges av hemtjänst och boendepersonal. Det hade därför också varit intressant att intervjua personer från den yrkesgruppen för att se hur de ser på heteronormativitet i sitt arbete. Tolley och Ranzijn (2006) utgick från boendepersonal i sin kvantitativa studie om heteronormativitet. Vi menar dock att det behövs än mer forskning inom området som har fokus på utförarpersonalens upplevelser och förhållning till heteronormativitet. Det är de som spenderar mest tid med dem äldre i behov av stöd och vi finner det intressant att utforska hur de arbetar med ämnet och om de får någon utbildning i bemötande av HBTQ-personer.

Det kan även vara intressant att intervjua äldre om deras syn på heteronormativitet eller äldre HBTQ-personer. Främst har studier gjorts på äldre HBTQ-personers upplevelser av heteronormativitet, t.ex. av Hughes (2009) och Willis et al. (2016). Vi har dock inte funnit någon studie som utgått från gruppen äldre innehållande både HBTQ-personer och heterosexuella personer. Eftersom vår studie bygger på vad biståndshandläggare har att säga om en viss målgrupp är det också av intresse att höra vad målgruppen själva har att säga om hur de tycker att biståndshandläggare ska bemöta HBTQ-personer. Det hade kunnat vara intressant att undersöka de tendenser en del av vår empiri visar på att många äldre inte vågar vara öppna med sin sexualitet för att se om det stämmer och i så fall varför. Om det visar sig stämma kan det dock vara svårt att få tillgång till gruppen, då de just inte vågar vara öppna med sin sexualitet, vilket visar på gruppen äldres stora komplexitet. Vi ser av den anledningen att det hade varit intressant att undersöka äldre och heteronormativitet ur ett intersektionellt perspektiv, då vi under vår studie stött på tankar som behandlar eventuella skillnader för äldre HBTQ-personer beroende på klass, etnicitet och kön. Hughes (2009), Crisp, Wayland och Gordon (2008) samt Willis et al. (2016) berörde i sina studier vissa intersektionella perspektiv, men studierna hade inte ett intersektionellt fokus. Flera av intervjupersonerna nämnde att de trodde att de äldre beroende på kön kunde ha olika erfarenheter av hur de blir bemötta på grund av sin sexualitet, vilket även det visar på en komplexitet inom gruppen. Vi valde att inte själva undersöka detta vidare eftersom det inte svarade upp mot våra frågeställningar.

Med tanke på att det bland den tidigare forskningen har funnits en avsaknad av forskning som kombinerar ett HBTQ-perspektiv med ett åldersperspektiv är det högst relevant att fortsätta utforska områden där man adderat ytterligare faktorer och livsvillkor för att öka förståelsen.

Referenslista

- Ambjörnsson, Fanny (2016) *Vad är queer?* Stockholm: Natur & Kultur.
- Bromseth, Janne (2013) "Som en riktig familj". Äldre lesbiska och bisexuella kvinnors berättelser om familj och nära relationer. I: Janne Bromseth & Anna Siverskog (red.) *LHBTQ-personer och åldrande. Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bromseth, Janne & Siverskog, Anna (2013) *LHBTQ-personer och åldrande. Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Brown, Maria T. (2009) LGBT Aging and Rethorical Silence. *Sexuality Research and Social Policy: Journal of NSRC*, 6 (4): 65-78.
- Burnard, Philip (1991) A method of analysing interview transcripts in qualitative research. *Nurse Education Today*, 11 (6): 461-466.
- Burr, Vivien (2015) *Social constructionism*. Third Edition. London: Routledge.
- Butler, Judith (1999/2006) *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Crisp, Catherine, Wayland, Sherrill & Gordon, Theresa (2008) Older Gay, Lesbian, and Bisexual Adults: Tools for Age-Competent and Gay Affirmative Practice. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 20 (1-2): 5-29.
- David, Matthew & Sutton, Carole D. (2016) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Halberstam, Judith (2005) *In a queer time and place: transgender bodies, subcultural lives*. New York: New York University Press.
- Heaphy, Brian (2009) Choice and Its Limits in Older Lesbian and Gay Narratives of Relational Life. *Journal of GLBT Family Studies*, 5 (1-2): 119-138.
- Hughes, Mark (2009) Lesbian and Gay People's Concerns about Ageing and Accessing Services. *Australian Social Work*, 62 (2): 186-201.
- Jämställ.nu (2013) *Normkritik*. [<http://www.jamstall.nu/fakta/normkritik/> Hämtat: 2017-04-10].
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindelöf, Margareta & Rönnbäck, Eva (2007) *Biståndshandläggning och handlingsutrymme - från ansökan till beslut i äldreomsorgen*. Lund: Studentlitteratur.
- Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded ed. New York: Russell Sage Foundation.

- Lundqvist, Maja, Sand, Jimmy & Alvunger, Josefine (2016) *HBTQ(I)(A)(P)*.
[<http://www.genus.se/ord/hbtqiap/> Hämtat: 2017-02-27].
- Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet i socialt arbete*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- McFarland, Peggy L. & Sanders, Sara (2003) A Pilot Study About the Needs of Older Gays and Lesbians. *Journal of Gerontological Social Work*, 40 (3): 67-80.
- Nationalencyklopedin (2017a) *Förförståelse*.
[<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/forforstaelse/> Hämtat: 2017-03-13].
- Nationalencyklopedin (2017b) *Konstruktionism*.
[<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/konstruktionism/> Hämtat: 2017-03-28].
- Norrman, Lina, Nilsson, Emma & Törnblom, Johan (2013) Den kommunala garderoben. I: Janne Bromseth & Anna Siverskog (red.) *LHBTQ-personer och åldrande. Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Nygren, Lennart (2012) Risken finns, finns nyttan? Etikprövningsnämnderna och den kvalitativa forskningen. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- RFSL (2016) *Hbtq-certifiering*. [<http://www.rfsl.se/certifiering-och-utbildning/det-haer-aer-en-certifiering/> Hämtat: 2017-03-17].
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*.
- Siverskog, Anna (2013) Den internationella forskningen om äldre hbtq-personer. I: Janne Bromseth & Anna Siverskog (red.) *LHBTQ-personer och åldrande. Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Siverskog, Anna (2016) *Queera livslopp. Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld*. Linköping: LiU-Tryck.
- Sjöström, Stefan (2012) Grindvakter och den kritiska forskningen. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Socialstyrelsen (2004) *Sexuell läggning och bemötande i socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2013) *Äldre hbt-personer och kommunernas vård och omsorg om äldre. En kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Tolley, Carolyn & Ranzijn, Rob (2006) Predictors of heteronormativity in residential aged care facilities. *Australasian Journal on Ageing*, 25 (4): 209-214.
- Tredway, Kristi (2014) Judith Butler Redux - the Heterosexual Matrix and the Out Lesbian Athlete: Amélie Mauresmo, Gender Performance and Women's Professional Tennis. *Journal of the philosophy of sport*, 41(2): 163-176.
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Weinberg, Darin (2009) Social Constructionism. I: Bryan S. Turner (red.) *The new Blackwell companion to social theory [Elektronisk resurs]*. Chichester: John Wiley & Sons, Inc.
- Willis, Paul, Maegusuku-Hewett, Tracey, Raithby, Michele & Miles, Penny (2016) Swimming upstream: the provision of inclusive care to older lesbian, gay and bisexual (LGB) adults in residential and nursing environments in Wales. *Ageing & Society*, 36 (2): 282-306.
- Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus (2012) En utsatt elit? Etiska överväganden i en studie om polska läkare i den svenska vården. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman. Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Åsberg, Rodney (2001) *Ontologi, epistemologi och metodologi*. Göteborgs Universitet.

Bilaga I - Informationsbrev

Institutionen för socialt arbete

Förfrågan om att delta i en studie om heteronormativitet i arbetet som biståndshandläggare inom äldreomsorgen.

Hej!

Vi är två studenter på socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet som nu skriver vår C-uppsats. Vi vill undersöka hur biståndshandläggare inom äldreomsorgen förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete med äldre. Heteronormativitet är ett begrepp som innebär att vi tar heterosexualitet och två kön för givet och ser det som det mest naturliga.

Studien genomförs på socialkontoret i Din stadsdel och vi vänder oss till Dig som biståndshandläggare inom äldreomsorgen. Studien kommer att genomföras med intervjuer under perioden v.10, v.11 och v.12 2017, mellan datumen 8/3 till 22/3. Du själv bestämmer en tidpunkt som passar Dig och Ditt schema bäst. Intervjun beräknas ta 60 minuter. Det är viktigt att intervjun sker i ostörd miljö, på en tid och plats som Du bestämmer. Intervjun kommer att spelas in och skrivas ut i text. Vi vill ljudinspela intervjun för att inte missa något som sägs.

Deltagandet i studien är helt frivilligt och Du kan när som helst, fram till examinationen av uppsatsen, avbryta din medverkan utan närmare motivering. Informationen som Du lämnar kommer att behandlas säkert och förvaras oåtkomligt så att ingen obehörig kommer att kunna ta del av den. Informationen kommer endast att användas av oss till denna studie. Intervjuutskriften kommer att anonymiseras för att undvika att någon i Din berättelse ska kunna identifieras. Resultatet kommer att presenteras i form av en C-uppsats. När uppsatsen är färdig och godkänd kommer den att finnas i en databas vid Göteborgs Universitet.

Inspelningarna och utskrivningarna av dessa kommer att förstöras när uppsatsen är godkänd. Du kommer att ha möjlighet att ta del av studiens resultat genom att få ett exemplar av den färdiga uppsatsen.

Om Du är intresserad av att delta eller har frågor är Du välkommen att höra av dig till någon av oss via mail eller telefon. Vi vill gärna ha svar senast den 10/3. Vi som ansvarar för studien heter Josefin Karlsson och Agnes Hellegren. Om Du har frågor är Du även välkommen att höra av dig till vår handledare Mari Brännvall, fil.dr. i socialt arbete vid Göteborgs Universitet (kontaktuppgifter).

Med vänliga hälsningar,

Josefin Karlsson
(kontaktuppgifter)

Agnes Hellegren
(kontaktuppgifter)

Bilaga II - Intervjuguide

Intervjuguide

Presentation

- Presentation av oss
- Presentation av hur intervjun ska gå till
- Syfte
- Gå igenom samtyckesblankett
- Frågor innan vi börjar?

Introduktion

- Presentera dig själv
- Hur länge har du jobbat med socialt arbete?
- Har du jobbat med något annat innan?
- Hur länge har du jobbat här?
- Beskriv vad ditt jobb som biståndshandläggare innebär

Klienten och dess familj

- Vem är din klient?
- Hur ser klientens familj ut?
- Vad utmärker den äldres familj?
- Hur pratar du med klienten om dess familj?
- Händer det att din syn på klientens familj ser annorlunda ut än hur klienten beskriver den? Om ja - vad har du gjort då? Om nej - hur tror du att det kommer sig?

Äldre HBTQ-personer

- Har du mött äldre HBTQ-personer i ditt arbete?
- Hur brukar du arbeta med äldre HBTQ-personer?
- Hur anpassar du ditt arbete efter en HBTQ-persons behov?
- Finns det några särskilda insatser för HBTQ-personer?
- Finns det någon skillnad mellan äldre och äldre HBTQ-personers behov?

Medvetenhet och förhållning

- Vet du vad heteronormativitet är?
- Hur tror du att du har fått kunskap om heteronormativitet?
- Hur ser din beredskap ut inför ett eventuellt möte med en äldre HBTQ-person?

Heteronormativitet på arbetsplatsen

- Hur pratar ni om heteronormativitet på din arbetsplats?
- Hur jobbar ni med heteronormativitet på din arbetsplats?
- Känner du att du får chansen att utveckla din kunskap om heteronormativitet? Om ja - hur? Om nej - vad kan det bero på?

Avslutning

- Något att tillägga?
- Tack för att vi fick intervjua dig!

Bilaga III – Samtyckesblankett

Institutionen för socialt arbete

Informerat samtycke

Först och främst vill vi tacka för att Du vill ställa upp på att bli intervjuad och därmed möjliggör vår C-uppsats.

Vi heter Josefin Karlsson och Agnes Hellegren och studerar till socionomer på Göteborgs Universitet. Under våren 2017 kommer vi att skriva vår C-uppsats. Vårt syfte är att försöka förstå hur biståndshandläggare förhåller sig till heteronormativitet i sitt arbete med äldre.

Deltagandet i studien är helt frivillig och Du kan när som helst fram till examination av uppsatsen dra tillbaka ditt samtycke. Den information Du lämnar till oss kommer vi att förvara oåtkomligt för obehöriga. Vi vill ljudinspela intervjun för att inte missa något som sägs. Denna inspelning och utskrift av intervjun kommer att raderas efter att uppsatsen godkänts. Intervjuutskriften kommer att anonymiseras för att undvika att Du eller någon i Din berättelse ska kunna identifieras. Materialet kommer endast att användas av oss två studenter till denna C-uppsats.

Om Du har några frågor eller funderingar kring studien eller Ditt deltagande är Du mer än välkommen att kontakta någon av oss studenter eller vår handledare Mari Brännvall, fil.dr. i socialt arbete vid Göteborgs Universitet (kontaktuppgifter).

Tack så mycket för ditt deltagande!

Josefin Karlsson
(kontaktuppgifter)

Agnes Hellegren
(kontaktuppgifter)

Jag samtycker till att delta i intervjun

Namn

Ort och datum